

Jeruzsálem

szépségkirálynője

Sarit Yishai-Levi

Jeruzsálem

szépségkirálynője

Kossuth Kiadó

A kiadás alapja:
Sarit Yishai-Levi: *The Beauty Queen of Jerusalem*
Published in 2016 by Thomas Dunne Books,
an imprint of St. Martin's Press
New York, USA

First published in Hebrew in 2013 by Modan Publishing House,
Israel

This edition is published by arrangement with
The Institute for the Translation of Hebrew Literature

Fordította
Németh Dorottya

Szerkesztette
Winter Angéla

Borítóterv
Csermák Annamária

ISBN 978-963-544-700-8

Minden jog fenntartva

Copyright © by Sarit Yishai-Levi
and Modan Publishing House Ltd. 2013

© Kossuth Kiadó 2022

© Hungarian translation Németh Dorottya 2022

Borítóképek © Shutterstock

Szüleimnek

1

Anyám, Luna, a tizennyolcadik születésnapom előtt halt meg. Egy évvel korábban az egész család az asztal körül ült, mint mindig, és ő a híres *sofritóját** tálalta fel éppen ebédre borsóval és rizzsel. Aztán leült, és azt mondta:

– *Dio santo*,** nem érzem a lábamat.

Apám nem is figyelt rá, folytatta az evést, és közben olvasta az újságot. Az öcsém, Ronny nevetett, és megrázta anyám lábát az asztal alatt.

– Anya lába olyan, mint egy rongybabáé!

– Ez nem vicces! – csattant föl anyám mérgesen. – Nem érzem, hogy a lábam a padlón van.

Apám és én ettünk tovább.

– *Por Dio*,*** Dávid, nem tudok lábra állni – ismételte anya. – Nem engedelmeskedik a lábam.

Látszott rajta, hogy mindjárt sírva fakad. Apám végül abbahagyta az evést, és felnézett az újságból.

– Próbálj felállni.

---

* A mediterrán, latin-amerikai, spanyol, olasz és portugál konyha alapkészítménye. Egy aromás összetevőkből álló, ízfokozó püré, amely más ételekhez adható. (a Szerk.)

** Szent isten (*sp.*)

*** Az istenért (*sp.*)

Anyám bizonytalanul lábra állt, de nem engedte el az asztal sarkát.

– El kell mennünk az orvoshoz, most rögtön – közölte apám.

De amint kiléptek az ajtón, anya lába újra engedelmeskedni kezdett, és megint érzett mindent, mintha mi sem történt volna.

– Látod? Semmi az egész. Megint felfújod a dolgokat, mint mindig – mondta neki apám.

– Igen, nyilván igazad van! Felfújtam a dolgokat! – vágott vissza anyám. – Ha veled történt volna ugyanez, már itt szirénáznának a mentők, és mindenki hallaná a hírt egész Katamonig!*

A közbiztonságnak vége lett, és el is felejtettük, mintha meg sem történt volna. Anyám persze újra és újra elmesélte az esetet Rahelikának,** Bekinek*** és mindenki másnak, aki hajlandó volt meghallgatni, és apám ilyenkor türelmét veszítve förmedt rá:

– Elég lesz már! Hányszor kell még meghallgatnom a rongybabalábadról szóló történetet?

Aztán újra megtörtént. Anyám a boltból jött haza éppen, és amikor belépett a házba, elesett, és elvesztette az eszméletét. Ekkor tényleg kihívták a mentőt, és bevitték őt a Bikur Holim Kórházba. Sem állni, sem menni nem tudott, és megállapították, hogy rákja van. Anyám ettől kezdve nem beszélt, különösen apámmal nem. Apám megpróbált szólni hozzá, de ő nem válaszolt. A testvérei, Rahelika és Beki teljesen elhanyagolták a családjukat, hogy éjjel-nappal vele lehessenek. Bár könnyörögtek neki, nem ment ki

---

* Jeruzsálem egyik városnegyede

** A Ráhel becézett alakja (a Szerk.)

*** A Rebeka becézett alakja (a Szerk.)

a házból, mert szégyellte, hogy az emberek meglátnák, hogy ő, Luna, akinek a legszebb lába volt egész Jeruzsálemben, tolószékben ül.

Én megkeményítettem a lelkem akkor, mégis elkese-
redve néztem, ahogy Rahelika meghámozott neki egy
narancsot, és kérlelte, hogy egye meg a kedvenc gyümöl-
csét. Beki óvatosan vöröstre festette anya körmét, mert bár
beteg és erőtlen volt, mégis gondosan ügyelt a pedikűrre és
a manikűrre. Rahelika és Beki minden erejét összeszedve
próbált természetesen beszélni, mintha semmi rossz nem
történt volna, és úgy csiripeltek körülötte, „mint egy ve-
rébcsapat”, ahogy nagyanyám, *Nona Rosa* szokta mondani.
Csak Luna, a legnagyobb fecserésző nem szólt egyetlen szót
sem.

Éjszakánként egyikük mindig anyám mellett maradt, aki
kiköltözött a nappaliban álló, kihúzható kanapéra. A fek-
helye köré székeket tettek, nehogy leessen az ágyról. Apám
hiába kérlelte, hogy aludjon a hálósobában, neki pedig jó
lesz a kanapé, nem hallgatott rá.

– Azt állítja, nem kap levegőt odabenn – mondta Rahe-
lika apámnak. – Így legalább te rendesen alhatsz, és lesz
erőd gondoskodni a gyerekekről.

De Ronnynak, az öcsémnek és nekem már nem volt
szükségünk arra, hogy gondoskodjanak rólunk. Mindket-
ten kihasználtuk a helyzetet, hogy mindenki anyával foglal-
kozik, és szabadon kószáltunk egész nap. Ronny a korabeli
fiúk társaságát kedvelte, folyton náluk lógott, és sokszor
éjszakára sem jött haza. Én a szerelmemmel, Amnával
töltöttem az időt. A szüleinek volt egy könyvesboltja a bel-
városban, a nővére már férjhez ment, ezért a Hamaalot ut-
cában álló, hatalmas házuk csak a miénk volt. Ha apám sej-

tette volna, mi folyik, agyonverte volna Amnónt, engem pedig elküldött volna egy *kibucba*.*

A diagnózis után anyám már nem nevezett „utcalánynak”, és nem fenyegetett azzal, hogy szól apámnak, amikor későn értem haza. Nem is nézett rám, a tolókocsiban ülve a semmibe bámult vagy az egyik testvérével sustorgott. Mindig apám készített vacsorát, de nem kérdezett tőlem semmit, és nem is nagyon érdekelte, mit csinálok. Szemmel láthatóan mindenkinek az volt a legjobb, ha minél kevesebb időt töltök otthon, hogy ne bosszantsam anyámat. Isten bocsássa meg, még akkor se számíthatott normális viselkedésre tőlem, amikor tolószékbe kényszerült.

Az egyik délután épp Amnónhoz indultam, amikor Rahelika megállított.

– Haza kell ugranom, maradj itt anyáddal, amíg Beki ideér.

– De dolgozatot írunk! El kell mennem az egyik barátomhoz, hogy együtt tanuljunk.

– Mondd neki, hogy jöjjön ő ide.

– Ne!

Anyám hangját nemigen hallottuk akkor napokig, így érthető, hogy mindketten összerezteztünk.

– Ne kérj meg senkit, hogy jöjjön ide! Ha menni akarsz, menj! Nem kell, hogy itt maradj és gondoskodj rólam.

– Luna, nem maradhatsz itt egymagadban – mondta neki Rahelika.

---

* A kibuc olyan kollektív település, ahol a vagyon egy jelentős része közös. A mozgalom a szocializmus és a cionizmus egyfajta kombinációjaként egy gyakorlatias, munkaalapú cionizmust hozott létre Izraelben olyan időkben, amikor a gazdálkodás független formái nem alakulhattak ki. (a Szerk.)

– Nem kell, hogy Gabriela fogja a kezem. Nincs szükségem arra, hogy te vagy Beki vigyázzatok rám. Nem kell nekem az ördög se! Csak hagyjatok békén!

– Ne mérgeledj, Luna. Két napja nem láttam Mojsét és a gyerekeket. Haza kell ugranom.

– Menj, ahova csak akarsz! – felelte anyám ingerülten, és ismét magába fordult.

– Isten bocsássa meg! – motyogta Rahelika a kezét tördelve. Még soha nem láttam a nagynénémet ilyen kétségbeesettnek, de csakhamar visszanyerte a higgadtságát. – Itt maradsz anyáddal! – parancsolta. – Pár percre hazaugrom, de nemsokára visszajövök. Ne merészed akár egy percre is magára hagyni!

Azzal sarkon fordult, és elsietett, én pedig ott maradtam anyámmal kettesben. Mintha megállt volna a kés a levegőben. Anyám keserű, dühös arccal ült a toloszékben, én pedig úgy álltam a nappali közepén, mint egy idióta. Abban a pillanatban bármi mást csináltam volna inkább, csak ne kelljen ott lennem vele, egyedül.

– Bemegyek a szobámba tanulni. Nyitva hagyom az ajtót. Ha kell valami, csak szólj.

– Ülj le – mondta anyám.

Megdermedtem. Erre nem számítottam. Soha nem mondta meg, mit csináljak.

– Arra akarlak kérni, hogy ne hozd ide a barátaidat. Nem akarok idegeneket a házban, amíg meg nem halok.

– Amíg meg nem halsz? – kérdeztem, és annyira megriadtam, hogy csak olyasmivel tudtam elvenni a mondata életét, amiben magam sem hittem. – Te mindannyiunkat túlélés.

– Ne aggódj, Gabriela, te fogsz eltemetni engem – felelte halkán.

Mintha összenyomódtak volna körülöttünk a nappali falai.

– Anya, hálás lehetnél Istennek. Vannak olyanok rákosak, akik rövid időn belül meghalnak. Isten szeret téged. Tudsz beszélni, látsz, és még életben vagy.

– Te ezt életnek nevezed?! – horkant föl. – Az ellenségeimnek se kívánom az ilyen életet! Élő halott vagyok.

– De hát te akarsz így élni! – feleltem. – Ha akarnál, felöltözhetsz, kisminkelhetnéd magad, és elmehetsz valahova.

– Igen, persze! Egy tolószékben!

– Ott az a barátod, az a vörös hajú, akivel a háború alatt a kórházban voltatok. Ő is tolószékben ült, de nem emlékszem, hogy folyton otthon lett volna, viszont mindig mosolygott.

Anya csodálkozva nézett rám.

– Te emlékszel rá? – kérdezte halkán.

– Persze hogy emlékszem. Mindig az ölébe ültetett, és együtt forogtunk a tolószékben, mint a dodzsem kisautói a vidámparkban.

– A vidámparkban... – motyogta anya. – A szellemvasút...

Hirtelen felzokogott, és a kezével intett, hogy menjek el.

El is mentem, a majdnem bensőségesnek nevezhető beszélgetés sok volt nekem. Már-már anya-lánya kapcsolatba kerültünk néhány röpké percre, de annak is sírás lett a vége.

Anyám hullámokban zokogott, hol hangosabban, hol halkabban, én pedig befogtam a fülem, hogy ne halljam. Nem tudtam elviselni azt a kétségbeesett hangot. Évekkel később megbántam a dolgot. Ahelyett, hogy kitértam volna, még szorosabbra zártam a szívem, és ahelyett, hogy

átöleltem és vigasztaltam volna, a szobám hideg padlóján feküdve rátapasztottam a tenyeremet a fülemre, és Istent kérleltem: „Némítsd el, Istenem, kérlek, némítsd el!”

És Isten ostoba módon meghallgatott, és elnémította őt. Azon az éjjelen szirénázva érkezett a mentőautó, és csikorogó fékkel állt meg a ház előtt. Négy izmos férfi mászott fel a legfelső emeletre, hordágyra fektették az anyámat, és bevitték a kórházba. A sebészek a műtőben elborzadva látták, hogy a testét felemésztette a rák.

– Vége van – mondta apám. – Nem tudnak már mit tenni az orvosok. Anyád meg fog halni.

Sok évvel a halála után, amikor helyet találtam anyámnak a szívemben, Rahelika néném elárulta, mennyit szenvedett, és mekkora fájdalmai voltak. De akkor már túl késő volt helyrehozni bármit is, ami kettőnk között örökre eltört.

Az ősz gyermeke vagyok, a sárga, hulló falevelek asszonya. Két lépésre a téltől születtem, az ősz hátsó udvarában.

Gyerekkoromban mindig lelkesen vártam az első esőzést és a csillagvirág kibomlását. Olyankor futottam ki a mezőre, behemperekedtem a nedves fűbe, belefűrtam az arcom a földbe, és beszívtam az eső illatát. Teknősöket gyűjtöttem, és vékony ujjaimmal finoman simogattam a páncéljukat. Megmentettem a barázdabillegetők fészket, amikor leestek a fáról. Őszi sáfrányt és krókuszt szedtem csokorba, és követtem a csigák vonulását.

Gyakran órákra eltűntem otthonról, és anyám, aki úgy gondolta, *Nonónál* és *Nonánál* vagyok, soha nem keresett. Amikor végül sáros ruhában, egy ijedt teknőssel

a kezemben hazaértem, csak nézett rám zöld szemével, és azt suttogta:

– Anyira más vagy, mint a többiek! Hogy lehet nekem ilyen gyerekem, mint te?

Én magam sem értettem, hogy lehet ilyen gyereke, mint én. Ő vékony és törékeny alkatú volt, és mindig jó szabású kosztümökben járt, amelyek kiemelték karcsú derekát. Magas sarkú cipőket hordott, olyanokat, mint amilyeneket a varrónő divatlapjaiban láttunk, aki minden ruháját a hollywoodi divatot követve készítette el.

Volt egy időszak, amikor anyám egyforma szabású ruhákat varratott kettőnknek, ugyanolyan anyagból. Felöltöztetett, és mindig többször elmondta, hogy ne piszkoljam össze magam. Piros masnit kötött vörös, göndör hajamba, ráköpött a lakkcipőmre, úgy fényesítette ki, majd kézen fogva elmentünk a Café Atarába, amely a házunk közelében lévő Ben Yehuda utcában volt. De miután többször is ösz-szepsziskoltam a ruháimat, és nem mutattam kellő tisztelet irántuk, felhagyott ezzel.

– Miféle lány vagy te? Egy primitív *horani*? Soha nem lesz belőled hölgy. Néha azt hiszem, a kurdoknál születél – mondogatta sokszor, és ez volt a legborzasztóbb dolog, amit csak mondhatott, mert anyám gyűlölte a kurdokat.

Soha nem érttem, miért. Még *Nona Rosa* se gyűlölte őket, vagy legalábbis nem úgy, ahogy az angolokat. Soha nem hallottam, hogy azt mondta volna: „Bárcsak eltűnne a föld színéről a kurdok neve is!”

De valahányszor az angolok kerültek szóba, akik még a születésem előtt éltek Izraelben, mindig megjegyezte: „Bárcsak eltűnne a föld színéről az *ingelisek* neve is!”

Mindenki tudta, hogy *Nona Rosa* a brit mandátum óta utálta az angolokat. Öccse, Efrájim akkor tűnt el, és bujkált sok éven át mint a Lehi nevű földalatti szervezet tagja. Anyám ezzel szemben nem táplált ellenérzéseket az angolokkal szemben. Sőt számtalanszor közölte, hogy sajnálja, amiért elmentek az országból.

– Ha maradnak, akkor talán nem jöttek volna ide a kurdok.

Ami engem illet, én nagyon is kedveltem a kurdokat. Különösen a Barazani családot, akik *Nono* és *Nona* házának másik felében laktak, miután a családuknak anyagi helyzete miatt a nagyszüleim kénytelenek voltak a kurd negyedbe költözni. A két kertet csak egy vékony kerítés választotta el. Barazani néni hetente egyszer tüzet gyújtott odakint, és finom, forró olvasztott sajttal töltött kenyereket sütött. Amikor anyám még nem tiltotta meg veréssel fenyegetve, hogy a Barazani család oldalának közelébe menjek, ott vártam a pillanatot, amikor a „Kurdia”, ahogy *Nona* hívta őt, áthívott magukhoz. Olyankor leültünk a *tabun* mellé a földre, és élveztük a mennyei kenyeret.

Barazani bácsin mindig hosszú ruha volt („mint amit az arabok hordanak az óvárosban” – szokta mondani anyám), és kendővel kötötte be a fejét. Amikor az ölébe ültetett, fogatlan szájával rám nevetett, és olyan nyelven beszélt hozzám, amelyet nem értettem.

– *Papukata*, hol vett téged az anyád, a Mahane Yehuda piacon? – nevetett Barazani néni is. – Mert az nem lehet, hogy ti ketten rokonok vagytok.

Csak évekkel később tudtam meg Beki nénitől, hogy a családuknak régóta dédelgetett sérelme volt a kurdokkal.

Beki néni volt *Nono* és *Nona* Ermosa legkisebb lánya, aki úgy szeretett engem, mint a kishúgát. Gyakran vigyázott rám, és sokkal több időt töltött velem, mint a saját anyám. Én voltam az alibi, ha találkozni akart a barátjával, a Jóképű Éli Kohénnel, aki nagyon hasonlított Alain Delonra. Éli Kohén minden délután megállt csillogó, fekete motorjával a ház előtt, és füttyült. Beki kiment a kertbe, vitt magával engem is, és bekiáltott *Nona* Rosának.

– Elviszem Gabrielát a játszótérre!

És mielőtt *Nonának* esélye lett volna válaszolni, már fel is pattantunk a motorra, ahol Beki néni és Jóképű Éli Kohén engem maguk közé ültetett. Végighajtottunk az Agrippa, majd a György király utcán, elmentünk a Tzilla parfümbolt mellett, ahol anyám a parfümjét és a rúzsát vásárolta. Szemben állt egy egyszerű épület, és amikor odaértünk elé, Beki mindig azt mondta:

– Ez a Kneszetünk.*

Egyszer még Ben-Gúriónt is láttuk, épp kifelé jött a Kneszetből, és elsétált a Hillel utca felé. Jóképű Éli Kohén utánairamodott a motorral, és láttuk, hogy az Éden Hotelba megy be.

– Ott szokott megszállni, amikor a jeruzsálemi Kneszetben van – jegyezte meg Beki.

A parkba érve elküldtek hintázni vagy csúszdázni, ők pedig egész sötétedésig csak csókolóztak. Amikor a park lassan kiürült, és a gyerekek hazaindultak az anyjukkal, már csak én voltam az egyetlen gyerek a homokozóban. Jóképű Éli Kohén hazavitt minket a motorján

---

* A Kneszet Izrael Állam egykamarás törvényhozó testülete és képviselőháza (parlament). Székhelye a jeruzsálemi kormánynegyed Kneszet-épülete. (a Szerk.)

Nono és *Nona* Ermosához. Amikor anya eljött értem, mindig kiabált Bekivel.

– Hol az ördögben voltál azzal a gyerekkel? Egész Jeruzsálemet átkutattam utánatok!

Beki pedig azt felelte:

– Ha te is elvinnéd a játszótérre ahelyett, hogy a Café Atarában üldögélsz egész nap, talán tanulhatnék a holnapi vizsgáimra, szóval nagyon szívesen!

Anya lesimította a szoknyáját, végighúzta a kezét mindig tökéletes frizuráján, egy pillantást vetett vörös körmeire, majd összeszorított szájjal azt morogta:

– Menj a pokolba!

Aztán kézen fogott, és hazavitt.

Végül Beki és Jóképű Éli Kohén a Café Armonban jegyezte el egymást. Szép ünnepség volt, rengeteg étellel megrakott asztallal és egy Israel Itzhaki dalait éneklő énekessel. Beki néni olyan gyönyörű volt, mint Gina Lollobrigida. Amikor a család összeállt a közös képre, *Nono* Gábrriel leült középre, a többiek pedig köré álltak. Én apám vállán ültem, és lenéztem mindenkire. Ez volt *Nono* Gábrriel utolsó fényképe, mert öt nap múlva meghalt.

Hétnapos gyász következett, a *süve*,* és anyám a sírástól folyton elájult, ezért vízzel locsolták föl. *Nona* Rosa újra és újra rászólt:

– *Basta*,** Luna! Szedd össze magad, ne legyen még egy tragédia a családban!

Nono Gábrriel nővére, *Tia* Allegra azt mondta:

– Nyugodj békében, Gábrriel. Nem elég, hogy nem siratja meg, de még azt sem engedi, hogy a lánya elájuljon miatta.

---

* A temetést követő első hét nap, a legmélyebb gyászidőszak. (a Szerk.)

** Elég (*sp.*)

Beki néni ekkor érezte úgy, hogy eljött az esküvő bejelentésének ideje. Mindenki gratulált nekik, de azt mondták, hogy *Nono* Gábiel iránti tiszteletből várnia kell egy évet. Beki azt válaszolta, nem létezik, hogy olyan sokat várjon, mert addigra túl öreg lesz a gyerekvállaláshoz. *Tia Allegra* pedig megjegyezte:

– Gábiel, Isten bocsássa meg a bűneidet, miféle lányokat neveltél, akik még egy évet sem adnak neked tiszteletből?

Anyám, aki épp magához tért az egyik ájulásból, csak suttogott:

– Hála Istennek, hogy végre férjhez megy. Már azt hittem, vénlányként hal meg.

Kitört a veszekedés, és Beki néni a papucsával a kezében rohant anyám után azzal fenyegetve őt, hogy megöli, ha még egyszer vénlánynak meri nevezni. Anyám azt mondta neki:

– Mit tehetnék, *querida*?* Ezek tények. Én a te korodban már anya voltam.

Beki néni kiviharzott a házból, én utána, le a lépcsőn, végig az Agrippa utcán, amíg oda nem értünk a Wallach Kórház temetőjéhez. Ott leült a kőfalra, én meg odakuporodtam mellé, és akkor egyszer csak sírva fakadt.

– Aj, *Papo, Papo*, miért mentél el? Miért hagytál itt minket, *Papo*? Mit csinálunk nélküled?

Aztán abbaagyta a sírást, szorosan átölelt, és így szólt:

– Tudod, Gabriela, mind azt mondják, hogy *Nono* Gábiel jobban szerette anyádat, mint bármelyikünket, de én soha nem éreztem, hogy engem kevésbé szeretett volna. *Nono* Gábielnek aranyszíve volt, és mindenki csak

---

* Kedves, kedvesem (*sp.*)

kihasználta. De te, aranyom, soha ne engedd, hogy bárki kihaszználjon, hallod? Találsz majd magadnak egy olyan fiút, mint az én Élim, menj hozzá feleségül, és légy boldog. Jó lesz, kicsim? Ne keresgélj sokáig. Ha találkozol egy olyan fiúval, mint az én Élim, érezni fogod a szerelmet.

Megfogta a kezem, és a mellkasára tette.

– Pont itt, Gabriela, a hasad és a melled között. Érezni fogod a szerelmet, és tudni fogod, hogy megtaláltad a saját Élidet, és feleségül fogsz menni hozzá. De most menjünk haza, mielőtt *Nono* Gábrriel mérges lesz rám, amiért eljöttem a *süvéjéről*.

Végül Beki néni mégiscsak várt egy évet, amíg a gyász ideje le nem telt, és csak azután ment férjhez Jóképű Éli Kohénhez a Café Armonban, ahol az eljegyzésük is volt. Én fehér ruhában voltam, és a menyasszony előtt mentem. Boáz nevű unokatestvéremmel, Rahelika néni legidősebb fiával cukrot dobáltunk a vendégeknek. Boázt öltönybe és csokornyakkendőbe öltöztették. Anyám és Rahelika együtt választotta ki nekünk a ruhát. Mindent együtt csináltak. Amikor Rahelika nem volt otthon, az Ussishkin utcai házában, akkor anyámmal volt, és amikor anyám nem volt otthon, a Ben Yehuda utcában, akkor nála volt.

Nono halála után a nagyanyám ott maradt a közös házukban, de néha átjött hozzánk látogatóba. Mindig hozott csokoládét és medvecukrot, és fantasztikus történeteket mesélt azokból az időkből, amikor még az angoloknál dolgozott.

– Elég lesz már ezekből a történetekből! – mondta anyám mérgesen. – Nem nagy megtiszteltetés, ha az angolok vécéjét kell valakinek takarítania!

Nona összeszedte a bátorságát, és azt felelte:

– De nem is olyasmi, ami szégyellni való! Én nem születtem hercegnőnek, mint te! Etetnem kellett a testvéremet, Efrájimot, azonkívül nagyon sokat tanultam az ingelisektől.

– Mit? Mit tanultál az in...ge...lisektől? – kérdezte gúnyosan anyám, és olyan hosszán ejtette ki a szótagokat, ahogy csak tudta. – És különben is, már százszor megmondtam, hogy angolok, ANGOLOK!

Nona oda se figyelt anyám tirádájára, csöndesen folytatta.

– Megtanultam teríteni. Megtanultam ingelisül. Jobban tudok ingelisül, mint te, aki az ingelis iskolában tanultál, és a mai napig olyan rosszul beszélsz, hogy csak na!

– Én? Én nem tudok angolul? – csattant föl anyám mérgesen. – Én angol magazinokat olvasok. A moziban nem is nézem a feliratokat, mindent értek!

– Persze, persze, ezt már hallottuk! Mindent értesz, kivéve két dolgot, a legfontosabb kettőt: tiszteletet és jó modort. Ezeket nem érted, te Jeruzsálem szépségkirálynője!

Anyám ilyenkor kirohant a konyhából, ott hagyva engem és *Nona* Rosát, aki a térdére ültetett, és azt mondta:

– Ne felejtse el, Gabriela, nincs olyan munka a világon, ami lealacsonyítana. És ha egyszer, ne adj’ isten, olyan helyzetben találod magad, hogy nincs más választásod, nincs abban semmi szégyellnivaló, ha az ingelisek vécéjét kell takarítanod.

Szerettem *Nona* Rosával lenni. Csodálatos mesélő volt, én pedig kitűnő hallgatóság...

– Még a születésem előtt, sok-sok évvel azelőtt, hogy világra jöttél, Gabriela *querida*, a mi Jeruzsálemünk olyan volt,

mintha külföldön lettünk volna. A Zion téren állt a Café Europa, ahol zenekar játszott, és az emberek tangóztak. A Dávid Király Hotel teraszán pontban öt órakor uzsonnát szolgáltak föl. Volt egy zongoristájuk, és a vendégek finom porceláncsészéből ittak. Az arab pincérek, legyenek átkozottak, szmokingot és csokornyakkendőt hordtak ott. És azok a torták, amiket felszolgáltak... csokoládéval, eperrel, tejszínhabbal... – mesélte *Nona*. – És az urak fehér öltönyben és szalmakalapban érkeztek, a hölgyek pedig kalapban és olyan ruhákban, amilyeneket az ingelandi lóversenyeken viseltek.

De évekkel később megtudtam, hogy a nagyanyám soha nem járt a Café Európában vagy a Dávid Király Hotelban. Azt mondta, azoktól hallotta ezeket a dolgokat, akiknek a házában takarított. Elmesélte az álmait, amelyek közül néhány évekkel később valóra vált. Amikor dúsgazdag testvére, Nick – akit *Nona* csak Nisszimnek hívott – eljött Amerikából látogatóba, az egész család a Dávid Király Hotel teraszán gyűlt össze, és Nick kávé és süteményt rendelt mindenkinek. És miközben a zongorista játszott, titokban rápillantottam az én *nonámra*, aki a legjobb ruháját vette fel, és különös, ritkán látható elégedettség csillogott a szemében.

Nona Rosának nehéz élete volt. Egy olyan férfival élt, aki tisztelte, de nem szerette őt úgy, ahogy egy férfi szeret egy nőt. *Nona* soha nem ismerte az igaz szerelmet, de soha nem panaszkodott, és soha nem sírt. Még *Nono* Gábiel *süvéjén* sem, pedig ott patakokban folyt anyám és a nénikém könnyei. Majdnem elárasztották egész Jeruzsálemet, de *Nona* arcán egyetlen könnycsepp sem gurult végig. *Nona* Rosa soha nem ölelt meg senkit. Nem szeretett az emberekhez

érni, és azt sem szerette, ha az emberek hozzáérnek. De én mindig az ölébe ültem, átkaroltam a nyakát, és összecsókol-
tam ráncos arcát.

– Elég, hagyd abba, Gabriela, *basta*, csak felbosszan-
tasz! – szidott, és megpróbált lerázni magáról. Én azonban
nem figyeltem rá, megfogtam érdes kezét, és magam köré
vontam, ezzel kényszerítve, hogy öleljen át.

Amikor *Nono* meghalt, *Nona* többé nem hívta át a csa-
ládot *sábeszre*, ezért máshol gyűltünk össze. A bőséges
vacsora után elsétáltam vele a házához, és addig ott ma-
radtam, amíg apám vagy anyám értem nem jött. Amiket
nagyon szerettem nála, azok az üveges vitrinek voltak,
amelyekben a porcelán- és kristályedények tökéletes rend-
ben sorakoztak. Mellettük ott álltak ezüstkeretben anyám,
Rahelika és Beki esküvői fényképei. Szerettem *Nono* és
Nona nagy képét is a falon: *Nono* csinos fiatalemberként
fekete öltönyben, fehér ingben és nyakkendőben, fehér
díszszebkendővel a zakója felső zsebében ül egy faszéken,
az asztalra könyököl, és egy feltekert újság van a kezében.
Nona fekete, nyakig gombos ruhában áll mellette, a szok-
nyája a bokájáig ér, nyakában egy aranylánc lóg medállal.
Nem ér nagyapámhoz, de kezét a szék támláján nyugtatja.
Nonónak finom vonásai voltak, az orra, a szeme, a szája
szinte tökéletes a képen. *Nona* arca szélesebb, fekete haja
a koponyájára simul, szemét tágra nyitja. Nem mosolyog-
nak, komoly arccal néznek a lencsébe.

A csipketerítővel letakart, robusztus ebédlőasztal kö-
zepén egy óriási tál díszelgett, amely mindig tele volt gyü-
mölcsrel. Az asztal körül kárpitozott székek álltak. A széles,
sötétvörös kanapén sorakozó párnákat *Nona* maga hímezte
ki. De a kedvencem mégis a szekrény volt *Nona* háló-
szobájában (*Nono* külön hálósobában aludt). A tetején

faragott oroszlánok voltak, és én képes voltam órákig áll-
dogálni a tükrös ajtó előtt azt képzelve, hogy Sandra Dee
vagyok, aki megcsókolja Troy Donahue-t, és boldogan
élünk, amíg meg nem halunk.

A cseréptető részben lefedte az udvart. A vaskerítés
mentén lila murvafürt virágzott, mellette egy sor muskátli
fehérre festett cserépben. Székek is voltak az udvaron,
az egyikén párna, ott szeretett *Nono* estefelé üldögelni.
Nona néha a kinti faasztalon szolgálta föl a vacsorát.
Amikor *Nono* meghalt, a szék őrizte az emlékét, és többé
nem ült rá senki.

Az udvar volt az én birodalmam. Gyakran egy kisszéken
bámultam az eget, és vártam a szivárványt, mert egyszer
megkérdeztem *Nona Rosát*, milyen az Isten, és ő azt felelte,
Isten a szivárvány az égen. Amikor nem az eget fürkésztem,
azt képzeltem, hogy az egyik olyan hollywoodi színésznő
vagyok, akit anyám imádott. Végül is nálunk, Jeruzsálem-
ben forgatták az *Exodust*,* és a főszereplő, Paul Newman
a Dávid Király Hotelban lakott. Anyám szerint Paul Newman
jóképűbb volt még Jóképű Éli Kohénnél is. A forgatás ide-
jén minden délután kézen fogott, és elvitt a szálloda elé
abban a reményben, hogy vethetünk egy pillantást a sztár-
ra. Miután napokon át semmi sem történt, átsétáltunk
a YMCA toronyhoz, vettünk két jegyet, és felmáztunk a te-
tejére. Ez volt Jeruzsálem legmagasabb pontja.

– Így senki sem rejtheti el előlem Paul Newmant –
mondta anyám.

De így sem láttuk őt, mert valahányszor visszaérke-
zett a szállodába, a fekete kocsit egészen a forgóajtóig vitte,

---

* Az *Exodus* egy 1960-ban készült, Izrael Állam megalapításáról szóló, történelmi dráma. (a Szerk.)

ő pedig villámgyorsan besurrant anélkül, hogy egyetlenegy-
szer is hátrafordult volna a tömeg felé, amely várt rá. Végül
anyámnak statisztaként mégis sikerült megpillantania Paul
Newmant, amikor az állam megalakulását bejelentették.
Mindig magával vitte azt a látcsövet, amit apám vett neki,
hogy azzal nézegesse a madarakat, amikor Jeruzsálem
dombjai között sétáltunk. Bár anyám végül megpillanthatta
Paul Newmant azzal a látcsóval, mégis csalódott volt.

– Én láttam őt, de *nada*, ő nem látott engem. Hogy is
láthatott volna olyan messziről?

Anyám meg volt győződve róla, hogy ha Paul Newman
közelről láthatta volna őt, nem tudott volna ellenállni neki.
Senki sem tudott. Valakinek csak meg kellett volna említe-
nie Paul Newmannek, hogy anyám Jeruzsálem szépségki-
rálynője. De ezt senki sem mondta meg neki, és anyámnak
be kellett érnie azzal, hogy amíg az Orion műsorán volt,
mindennap elment megnézni az *Exodust*. Alberto volt ép-
pen a jegyszedő, akivel a háború idején együtt feküdt a kór-
házban, így ingyen bemehettünk.

Anyám csodálta a filmsztárokat, de leginkább Paul New-
mant, Joanne Woodwardot, Doris Dayt és Rock Hudson-
t. Én arról álmodoztam, hogy egyszer elmegyek Hollyood-
ba, még akkor is, ha fogalmam sem volt, hol van, és híres
filmszínésznőként térek vissza. Anyám akkor nem hívna
„primitívnek”. Nem mondogatná, hogy más vagyok, mint
a többiek, és nem kérdezné meg, hogy születhetett ilyen lá-
nya. Aztán addig gyakoroltam, míg végül eljutottam Holly-
woodba.

Amikor lehetőségem volt játszani, vagyis amikor *Nono*
és *Nona* udvara üres volt, úgy tettem, mintha egy mozifilm-
ben játszanék. Natalie-nak hívtam magam, Natalie Wood
miatt, és órákig táncoltam James Dean karjában. Amikor

James és én befejeztük a táncot, meghajoltam a képzeletbeli közönség felé. Egyszer épp hajlongtam, amikor meghalottam, hogy valaki hangosan tapsol és kiabál:

– Bravó! Bravó!

Megmerevedtem az ijedtségtől. Megfordultam, és azt láttam, hogy az egész szomszédság ott áll a kerítés mellett, és lelkesen éljenez. Szörnyen zavarba jöttem, és befutottam a házba. Egyenesen *Nono* szobájába rohantam, ahol levettem magam az ágyra, belefúrtam a fejem a párnába, és a szegyen könnyei szöktek a szemembe. *Nona* Rosa tanúja volt az egész jelenetnek, de nem jött utánam. Nagy sokára kimerészkedtem a szobából, és *Nonát* a nappaliban találtam. A karosszékében ülve rám nézett, és azt mondta:

– Gabriela, *querida*, miért jöttél ennyire zavarba? Gyönyörűen táncolsz. Szólnod kéne apádnak és anyádnak, hogy írassanak be Rina Nikovához balettórákra.

A családtagok közül én álltam legközelebb *Nona* Rosához. Amíg *Nono* Gábiel élt, a nagyszüleim háza volt a központ. Ott gyűltünk össze péntekenként sábeszre, szombat reggel pedig a *huevos haminadosra*,* amit sajttal töltött *burrekkal*** és édes *sütlaçsal**** ettünk. Utóbbira *Nona* mindig Dávid-csillagot rajzolt fahéjból.

A sábeszreggeli után az udvaron játszottunk, anyám, Rahelika és Beki beszélgetett, apám, Rahelika Mojséja és

---

* Hagyományos szefárd étel. A tojasokat több órán keresztül párolják, gyakran egy éjszakán át, és az egész éjszaka főzés során megbarnulnak. A barna tojasokat, amelyeket *haminadosnak* (ladinóul *güevos haminados*, spanyolul *huevos haminados*) hívnak, tálalás előtt meghámozzák, és a többi főtt hozzávalóra helyezik. (a Szerk.)

** A burekok népszerű sütemények a szefárd zsidó és az izraeli konyhában. Különféle formákban és töltelékek széles választékában készül, általában leveles tésztával. (a Szerk.)

*** A *sütlaç* (*ejsd*: szütlács) török rizspuding

Beki Jóképű Éli Kohénje a fociról csevegett. Szinte mindig nagy volt a kiabálás, mert apám a Hapoel Jeruzsálemnek szurkolt, Éli és Mojse pedig a Bétárnak. Ezzel telt a délelőtt, ebédre pedig *hamint** ettünk. A *hamin* után *Nono* délutáni szunyókálása következett, és minket, gyerekeket is lefektettek aludni, hogy ne zavarjuk őt. Anyám, Rahelika és Beki folytatta a beszélgetést, apám, Mojse és Éli Kohén pedig átment apám nővérének a házába. Clara néni és a férje, Jákob a Lincoln utcában laktak a YMCA stadionnal szemben, ahol minden sábeszdélután volt egy Bétár Jeruzsálem-focimeccs.

– Clara és Jákob erkélyéről sokkal jobb meccset nézni, mint a stadionban – mondogatta mindig Mojse bácsi.

Öcsémrel, Ronnyval elneveztük Jákob bácsikánkat „Jakotelnek”, miután legalább százszor láttuk a *Jack, az óriásölő* című filmet a moziban. Jichák, a jegyszedő együtt volt kórházban anyámmal a háború idején. A filmnek héber fordításban „Jack Kotel Haanakim” lett a címe.

– Szerencse, hogy Anya megsérült a háborúban – mondta sokszor Ronny. – Máskülönben hogy tudnánk ingyen megnézni a filmeket?

Miután *Nono* meghalt, és *Nona* nem főzött többé, a sábeszi *makaróni hamin* hagyománya is átköltözött a mi házukba. Véget értek a délutáni alvások, inkább mind elmentünk megnézni a Bétár-meccset.

Alulról nézve úgy tűnt, hogy Clara néni és Jakotel erkélye a temérdek rajta álló családtaggal bármelyik pillanatban leszakadhat, úgyhogy nem is mentem el alatta, inkább átkeltem az út túloldalára, ahol mindig tömeg volt.

Mivel nem volt más választása, apám minden vasárnap kénytelen-kelletlen megnézte a Bétár Jeruzsálem csa-

---

* Sólet

patát az erkélyről, bár egyfolytában káromkodott és szidta őket.

– Aj, a kurafik!

Azért imádkozott, hogy veszítsenek, és mindenki kiabált vele emiatt.

– A fenébe is, Dávid! Ezért jöttél? Hogy rontást hozz a csapatra?

Nona Rosa soha nem jött el velünk meccset nézni, inkább hazament. Néha én is elkísértem, és miközben szunyókált, minden fiókját kikutattam rejtett kincseket keresve. Amikor felébredt, nagyon mérges lett.

– Hányszor mondtam már neked, hogy ne nyúlj olyan holmihoz, ami nem a tied?! Tudod, mit történt azzal a macskával, amelyik bedugta a mancsát a fiókba? Beszorult a lába, és levágták az ujját. Azt akarod, hogy neked se legyenek ujjaid?

Annyira megijedtem, hogy zsebre dugtam mindkét kezem, és megesküdtem, hogy soha többé nem nyúlok semmihez, ami nem az enyém. Azonban nem tartottam be az ígéreteimet...

Néhanapján, amikor anyám a Café Atarába vagy valahova máshova ment délután, *Nona* átjött, és vigyázott rám és Ronnyra. Mellé ültem, és könyörögtem, hogy meséljen régi történeteket azokból az időkből, amikor még meg se születtem. Az ingelisek idejéből, meg amikor *Nono* Gárielnek boltja volt a Mahane Yehuda piacon, meg a fekete autójáról, amivel a Holt-tengerhez és Tel-Avivba utaztak. Meg arról, amikor egy liftes házban laktak a György király utcában, és az egész család elment, hogy megcsodálja a két vízcsapot a fürdőszobában. Az egyikből meleg víz jött, a másikkól hideg, és ilyen fürdőszobát az én *nonám* csak azoknak a házában látott, akiknél takarított.

Sokat kérdeztem, és *Nona* azt mondta, biztos lenyeltem egy rádiót, és megfájdul tőlem a feje. De láttam, hogy szeretett velem olyan dolgokról is beszélgetni, amiket talán soha senkivel nem osztott még meg.

Egyszer leült *Nono* székére, ez *Nono* halála óta nem fordult elő, és elkezdett hosszasan mesélni...

– Gabriela, *querida*, a te *nonád* öregasszony már, aki sok mindent látott. Nehéz életem volt. Apám és anyám a jeruzsálemi kolerajárvány idején halt meg, mi pedig árván maradtunk. Tízéves voltam, Gabriela, mint te most, és Efrájim, nyugodjon békében, ötéves volt. Nekem már csak ő maradt. A bátyám, Nisszim elment Amerikába, és azok az átkozott törökök felakasztották a másik bátyámat, Rahamimot a Damaszkuszi kapunál, mert nem akart belépni a hadseregbe. Nem volt mit ennünk, nem volt ruhánk, és mindennap zárás után elmentem a Mahane Yehudára, hogy összeszedjem, amit a földön találtam: paradicsomot, uborkát, néha egy kis kenyeret. Efrájimról is gondoskodnom kellett, ezért dolgozni kezdtem az ingeliseknél. Ott az asszony-ság megetetett, de én mindig csak a felét ettem meg annak, amit adott, hogy a másik felét elvigyem Efrájimnak.

Aztán, amikor tizenhat éves lettem, *Nona* Mercada hozzáadott a fiához, *Nono* Gábielhez, nyugodjon békében, és hirtelen jó életem lett. Gábiel nagyon jóképű, gazdag ember volt. A jeruzsálemi lányok mind őt akarták, de Mercada mind közül engem választott. Hogy miért esett éppen rám a választása, a szegény árvára, az csak sok-sok év múlva derült ki, de akkoriban nem kérdeztem ilyesmiket. Gábielt az egyik piaci boltból ismertem. Minden pénteken elmentem arrafelé, hogy szerezzek a sajtból és olajbogyóból, amit ő és az apja, Señor Rafael, nyugodjon békében, szétosztott a sze-

gények között. Ki gondolta volna, hogy végül a férjem lesz? És hogy én leszek a lányai anyja? Mennyi esélyem volt nekem, egy shamai árvának család nélkül, rang nélkül akár csak az Ermosa család közelébe kerülni? Aztán egyszer csak minden előzmény nélkül, Jeruzsálem összes lánya közül engem választottak Gábrriel feleségéül. *Dio santo*, azt hittem, álmodom, és bár azt mondta, gondolkodhatok egy ideig, én rögtön igent mondtam, és az életem azonnal megváltozott. Lett házam, lettek ruháim, lett ételem, családom. Nem azt akarom mondani, hogy minden rózsásan alakult. Sok minden rossz volt a bűneim miatt, de az nem számított. A lényeg az volt, hogy többé már nem kellett az ingelisek házában takarítanom, és tudtam, hogy Efrájimnak is lesz ruhája és ennivalója. Az elvesztett családom helyett kaptam egy újat: egy férjet, gyerekeket és egy anyóást, akiről azt reméltem, anyám helyett anyám lesz. A sógornőimre úgy gondoltam, mint nővéreimre, a sógoraimra úgy, mint bátyáimra.

Gabriela, *mi alma*,* öregasszony vagyok, és nemsokára meghalok, és te leszel az egyetlen, akinek hiányozni fogok. A lányaim, legyenek áldottak, siratnak majd egy kicsit, aztán élnek tovább az életüket. Az idő minden sebet begyógyít, az emberek könnyen felejtenek. De te, *querida*, te nem felejtész. Nem úgy, ahogy anyád, akinek annyi esze van, mint egy kismadárnak. Akkor vettem észre, amikor még kisbaba voltál. Soha be nem állt a szád, folyton kérdezősködtél, mintha az egész világot be akartad volna szippantani. És most, *querida mia*, elmondok neked egy történetet a te *Nona* Rosádról, *Nono* Gábrrielről és a családukról. Attól kezdve, hogy gazdagok voltunk, egy liftes, fürdőszobás házában éltünk, és a legbűbajosabb kis boltunk volt a Mahane

---

* Lelkem (*sp.*)

Yehudán odáig, hogy *horanik* lettünk, szegény ördögök, akiknek alig volt annyi pénze, hogy bort vegyenek a pénteki *kiddush*hoz.

Ezt mind *Nono* Gábrriel mesélte el nekem, aki úgy mondta el a családja történetét, ahogy az apjától, Rafaeltól hallotta, nyugodjon békében. Miután Rafael meghalt, Gábrriel megígérte, hogy onnan meséli tovább a család történetét, hogy megérkeztek Toledóból Palesztinába, miután Ferdinánd és Izabella királynő, hogy égjenek el a pokol fenekén, kiűzték a zsidókat Spanyolországból. És mert Gábrrielnek és nekem a bűneink miatt nem született fiunk, Lunának, Rahelikának és Bekinek mondtuk el újra és újra, és megeskettük őket, hogy ők is továbbadják a gyerekeiknek. De nem bízom abban, hogy anyád elmeséli neked, mert ő a fellegekben jár, és a memóriája..., szóval legjobb, ha csöndben marad. Úgyhogy gyere, *mi alma*, gyere, *bonica*,* ülj ide a te öreg *nonád* ölébe, és hallgasd meg Gábrriel történetét.

Úgy tettem, ahogy kérte, felmásztam az ölébe, ráhajtottam a fejem a mellkasára, és lehunytam a szemem. Belélegeztem meleg, ismerős illatát, amely olyan édes volt, mint a *sütlaç* és a rózsavíz. A *nonám* a fürtjeimmal játszott, körbetekerte őket az ujjain, és nagyokat sóhajtott, mint amikor valaki valami nagyon fontos dolgot készül mondani. Aztán folytatta a történetet...

– Miután kiűzték a zsidókat Toledóból, a család feje, Señor Avrahám, a szülei és a testvérei otthagyták Toledót, és elutaztak Szalonikibe. Ott felszálltak egy olyan hajóra, ami egyenesen Jaffa kikötőjébe hozta őket.

---

* Szépségem (*sp.*)

– És a te családod, *Nona*?

– Az én családom, *mia alma*, az is Toledóból érkezett Szalonikibe, és sok éven át ott is maradt, amíg a dédapám, nyugodjon békében, el nem jött Palesztinába. De a saját családomról nem akarok most beszélni. Azért, Gabriela, mert attól a pillanattól kezdve, hogy feleségül mentem a nagyapádhoz, és az Ermosa család tagja lettem, Gábiel családjának története lett az én családom története is egyben. Csak figyelj, és ne vágj többet közbe, mert ha közbevágsz, nem fogok emlékezni, hol hagytam abba.

Bólintottam, és megígértem, hogy többet nem szólok közbe.

– Señor Avrahám talán három nap és három éjjel is utazott Jaffából Jeruzsálemig. Az volt az álma, hogy megcsókolhassa a Siratófalat. Jeruzsálemben találkozott más spanyolokkal, akik elvitték a zsinagógába, és szállást adtak neki. Akkoriban azok a kiskereskedők, boltosok, kézművesek, ötvösök, akik az arabokkal kereskedtek, az Óváros zsidó negyedében laktak. Jó kapcsolatban voltak az izraelitákkal, kölcsönösen tisztelték egymást. A spanyolok a saját ruháikat hordták, beszéltek arabul, és az arabok között is voltak olyanok, akik tudtak ladinóul.

Az élet akkoriban nagyon nehéz volt ebben az országban. Az asszonyoknak egymás után születtek a gyermekeik, nyolc is akár, de mind meghalt még születéskor vagy csecsemőkorban.

Nekem is öt gyermekem született *Nono* Gábrieltől, de csak a három lányom, éljenek sokáig, *pishcado y limon*,* maradt életben. A fiúk alig egy hónapot éltek, és miután Beki megszületett, a méhem bezárult.

---

* Mondás, szó szerint: hal és citrom (*sp.*)

Mindent megtettem, hogy fiút szüljek Gábrrielnek. Az eljegyzés és az esküvő között a leendő férjemmel együtt meghívtak egy ismerős családhoz körülmetélésre. A ceremónia alatt én tartottam a babát, majd átadták őt a leendő férjemnek, aki szintén továbbadta a többieknek. Ez volt a szokás, hogy a fiatal párnak fiai szülessenek.

És tényleg, áldott legyen az Úr neve, az esküvő után alig néhány nap telt el, amikor teherbe estem. Nagyon szerettem a terhességet! Még anyósom, Mercada is jó volt hozzám akkor, bár soha nem könnyítette meg az életemet. A család minden nőtagja kényeztetett, mézes édességeket hoztak, hogy ne lányom legyen, Isten bocsássa meg, és hogy az Ő segedelmével fiaim szülessenek.

Halottakról jót vagy semmit, Gabriela, de az anyósom, ha csak tehetett, kést döfött a hátamba vagy a szívembe, de amikor terhes voltam, gondoskodott róla, hogy mindenki szeretettel vegyen körül.

Amikor eljött az időm, Gábrriel és a család többi férfi tagja elrohant a zsinagógába, hogy imádkozzon az egészségemért és a baba egészségéért. Én a bábával és a család többi nőtagjával maradtam, és úgy kiabáltam akkor éjjel, hogy még a Nahalat Shiva utcában is hallani lehetett. Csak nyomtam és nyomtam, *dala, dala, dala*, amíg a lelkem majd' kiszakadt belőlem, és amikor már biztos voltam, benne, hogy a Mindenható magához vesz, akkor megszületett a fiam. Mercada kinyitotta az ajtót, és kiabált:

– *Bien nacido*,* fiú!

Az odakint ácsorgó rokonok pedig így válaszoltak:

– *Sano que 'ste*, legyen egészséges!

---

* Rendben megszületett (*sp.*)

A bába elvitte a babát, megmosdatta, fehér lepedőbe csavarta, és rátette a mellemre. De még meg sem csókolhatam a kis vörös haját, Mercada máris elragadta tőlem, és szólt a gyerekeknek, hogy menjenek el a zsinagógába, és hívják haza Gábrielt.

Amikor a férjem hazaért, elvette a babát Mercadától, és a szívére szorította, mintha valami értékes kristály lenne. Miután köszönetet mondott a Mindenhatónak, hozzám fordult. Én úgy hevertem az ágyon, mint egy *muerta*,* és ő életében először homlokon csókolt.

Mit is mondhatnék, *querida mia*, az volt életem egyik legboldogabb pillanata. Az esküvőnk óta először éreztem egy kis szerelmet Gábrieltől. Mercada mindig savanyú arccal járkált körülöttem, soha nem mosolygott, mindig nagyon kimérten beszélt hozzám, és soha nem kérdezte meg, hogy vagyok. De akkor még ő is így szólt:

– *Como 'stas, Rosa? Quieres una cosa?* Hogy vagy, Rosa, szükséged van valamire?

Még mielőtt válaszolhattam volna, szólt a lányának, Alegrának, hogy hozzon egy kis *leche con dvasht*, mézes tejet.

Nagyon boldog voltam, Gabriela, azt éreztem, hogy életemben először az Ermosa családhoz tartozom én is, és hogy Mercada és Gábiel meg van velem elégedve. Unokát adtam Mercadának, és fiút Gábielnek. Melegség árasztotta el a szívemet, büszke voltam magamra. Azt éreztem, hogy talán most már én is közéjük tartozom. A babát dédapád után Rafaelnek nevezték el, aki nem sokkal az esküvőnk előtt halt meg.

Mennyire szerettem a kis Rafaelt! A szemem fénye volt! A szülés után nagyon fáradt voltam, de kitakarítottam, és

---

* Halott (*sp.*)

minden ragyogott, nehogy a baba elkapjon valamilyen betegséget, és ne adj' isten, meghaljon, mint a jemeniták csecsemői Silwanban, akik úgy hullottak a kosz miatt, mint a legyek. Rafael bölcsője az ablak alatt állt, és egy *tara* lógott fölötte. Az olajlámpát Gábiel hozta el a zsinagógából, és az esti ima után tóratudósok jöttek hozzánk, hogy a Zóhárból olvassanak a kis Rafael tiszteletére.

De hiába szerettük és kényeztettük a babát, és imádkoztunk érte, egész nap csak sírt a bölcsőben. Amikor felvettem és a fülébe súgtam, hogy „*Querido mio, hijo mio, mi alma*, mi fáj, Raphuli? Mi fáj neked?“, akkor se tudtam, mit csináljak. Magam is gyermek voltam még, tizenhat éves, talán tizenhét. A baba sírt, és én is csak sírtam és sírtam, amíg el nem fogytak a könnyeim. De neki soha nem fogytak el. Még levegőt se vett, úgy sírt. Mercada azt mondta, hogy talán nincs elég tejem, és hozatnunk kéne egy szoptatós dajkát, de én nem akartam, hogy az én babámat egy másik nő etesse, hogy idegen kezek szorítsák a kis testét egy idegen mellhez. Mercada arra kényszerített, hogy fokhagymát egyek, hátha attól több tejem lesz, de azt utáltam. Újra és újra elmondta, hogy csak a fokhagyma segít majd Rafaelen, és ha jól táplálom, akkor boldog lesz, és abbahagyja a sírást.

Leginkább a gonosz lelkektől féltém. Lányruhába öltöztettem Rafaelt, hogy becsapjam Lilithet, a leggonoszabb lelkét, akiről tudtuk, hogy kisfiúknak szeret ártani. A hitünk szerint, Gabriela, ahhoz, hogy kibékítsük a gonosz lelkeket, „el kell adnunk” valakinek a gyermekeket. Gábiel anyját is eladták csecsemőkorában, ezért hívják Mercadának, ami annyit tesz: 'akit megvettek'.

Amikor eljött az ideje, eladtam a kis Rafaelt. Elmentem az egyik jószomszédomhoz, Viktória Sitonhoz, és azt mondtam neki:

– Van egy eladó rabszolgám.

Ez volt a titkos jel, ha valaki el akart adni egy gyereket. Viktória beleegyezett, hogy „megveszi a rabszolgát”, és fizetségül adott egy arany karpercet. Másnap a két család összeült, és feláldoztunk egy kecskét. Rafael nevét is Mercadóra változtattuk.

– Viktória a másik *nonám*? – vágtam közbe megfélekezve az ígéretemről.

– Akkor még nem tudtuk, hogy Viktória fia, Dávid, vagyis az apád feleségül fogja venni Lunát, és így rokonok leszünk. Akkoriban Viktória Siton csak a szomszédunk volt Ohel Moshéban, és az volt a szokás, hogy az ember a szomszédjának adja el a gyerekét. Viktória Siton három napig őrizte a házában a kis Rafaelt, aztán tartottunk egy új adásvételi ünnepséget, és visszahoztuk magunkhoz a fiunkat. De ez sem segített, Gabriela, ahogy a lányruhák sem, semmi. Az az átkozott gonosz lélek túljárt az eszünkön, és egy nap, amikor Rafael már majdnem egy hónapos volt, de még nem tartottuk meg az elsőszülött visszavásárlásának ünnepét, elkékült, mint az a szem, amely a bölcsője fölött vigyázott rá, és mire Gábiel és Mercada odaért, meghalt. Mercada ráhúzta a takarót Rafael testére, Gábielre nézett, és azt mondta:

– Ez Isten büntetése volt.

Akkoriban nem is értettem, miért érdemelt a nagyapád ilyen büntetést, és csak *muschos anos** után értettem meg, mit akart mondani az a savanyú öregasszony.

Azon az éjjelen, amikor a kis Rafael meghalt, én is meghaltam. Nem akkor haltam meg, amikor azok az átkozott törökök felakasztották a testvéremet, Rahamimot

---

* Sok évvel (*sp.*)

a Damaszkuszi kapunál. Nem akkor, amikor az apám, majd az anyám is meghalt kolerában, én pedig egyedül maradtam a kerek világon, egy tízéves árva kislány egy ötéves árva kisfiúval. Nem akkor, amikor rájöttem, hogy a férjem nem szeret engem, és talán soha nem is fog, és hogy az egyetlen dolog, ami szemmel láthatóan érdekli az anyósomat, az az, hogy megkeserítse az életemet. De amikor a kisfiam, Rafael meghalt, én is meghaltam, és a nagyapád, Gábiel is meghalt. Csak akkor kezdett újra élni, amikor az anyád, Luna megszületett.

Miután Luna világra jött, született még egy fiunk, de még körül sem tudtuk metéltetni és nevet sem adhattunk neki, ő is meghalt. Az én életembe Luna születése után sem tért vissza az öröm, és akkor sem, amikor Rahelika és Beki megszületett. Tudod, ki hozta vissza az örömet a te *noná*dnak?

– Ki? – kérdeztem tágra nyílt szemmel.

– Te, *mi alma* – felelte *Nona* Rosa, és bár nem szeretett puszkolni, megcsókolta a fejemet, én pedig úgy éreztem, szétrobban a szívem. – Te hoztad vissza nekem a boldogságot. A lányaim, tartsa meg az isten őket erőben, soha nem szerettek úgy, ahogy te, *hija mia*,* és lehet, hogy én sem szerettem őket úgy, ahogy egy anya szereti a gyermekeit. A szívem tele volt fájdalommal és vágyakozással a kisbabám, Rafael után, és nekik már nem maradt ott hely. De téged, *querida mia*, nagyon szeretlek. Amikor megszülettél, abban a pillanatban újra kinyílt a szívem, és te boldogságot hoztál bele, aminek a létezéséről már elfeledkeztem....

– Szeretlek, *Nona*, téged szeretlek a legjobban a világon!
– mondtam, és még szorosabban öleltem a nagymamám derekát.

---

* Lányom (*sp.*)

– Szeretet! – nevetett *Nona Rosa*. – A mi családukban, ezt a szót soha nem ejtettük ki. Soha nem hallottam az anyámtól sem, nyugodjon békében. Az egész életét szegénységben töltötte, amíg a kolera el nem vitte. Majdnem egész Jeruzsálem elpusztult, és Gábiel, áldott legyen az emléke, ő sem mondta nekem soha, hogy szeret. És különben is, mi az hogy szeretet? Ki tudja? Mielőtt a lányaim férjhez mentek, azt mondták: „Szeretem Dávidot.” „Szeretem Mojsét.” „Szeretem Élit.”

Én pedig azt feleltem:

– Szerelem? Eljött a Messiás ideje!

Isteni szerencse, hogy nekünk csak lányaink maradtak, mert a mi családukban a férfiak mind olyan nőt vettek el, akit nem szerettek. Az Ermosa család férfi tagjai nem ejtik ki a szájukon azt, hogy „szeretlek”, még akkor sem, ha senki sincs ott, aki hallaná. Van viszont sok történet a családukban olyan szeretetről, ami összetörte valakinek a szívét, és olyan szerelmes történet, amihez nem tartozott szeretet. Az Úr legyen áldott, ezt nem tagadta meg tőlünk.

Felsóhajtott.

– No, kelj csak föl! Mára elég lesz ennyi, már így is többet mondtam, mint kellett volna. Kelj föl! Anyád mindjárt itt lesz, haza akar vinni, és mérges lesz, ha nem vacsorázol meg addig. Gyere, *querida*, segíts összeválni a zöldséget a salátához.

A következő hét szombatján újra átmentem *Nonához*, miután megettünk a *hamint*, és mindenki elment meccset nézni Clara néni és Jakotel bácsi erkélyéről. Megint az ölébe ültetett, és folytatta az Ermosa család történetét...

– A dédapád, Rafael nagyon jámbor ember, tudós volt, aki a kabbala vallást tanulmányozta. Még Safedbe is elutazott Jeruzsálemből a Szent Ári, Izsák Luria rabbi miatt. Mondják, hogy Rafael úgy döntött, soha nem házasodik meg, és majdnem arra is megesküdt, hogy nem születik gyermeke, inkább egész életét a Tóra tanulmányozásának szenteli.

– Akkor hogyan született meg *Nono* Gábiel, ha az apja nem házasodott meg?

– *Paciencia, querida*,* mindenre időben sor kerül! Hallgass csak, és ne szólj közbe, mert ha megint közbeszólsz, elfelejtem, mit akartam neked mondani, és semmit se fogsz tudni. *Dio santo*, miért nincs az Ermosa családban egyik lánynak se türelme?

Nona kis idő múlva folytatta a történetet, de úgy lehalkította a hangját, mintha valamilyen titkot akarna elsuttogni.

– Azt mondják, egy nap Rafael apja elment Safedbe, és elmondta a fiának, hogy talált számára egy menyasszonyt – Rivka Mercadát, Jochánán Toledo rabbi tizenöt éves lányát. A rabbi jámbor zsidó ember és vagyonos kereskedő volt. Rafael nem akart engedetlen fiú lenni, de azt kikötötte, hogy még három hónapig Safedben marad, csak azután kerülhet sor az esküvőre. Az apja beleegyezett ebbe. Attól kezdve Rafael még szerényebben élte az életét.

A három hónap lassan eltelt, és közeledett az esküvő kitűzött napja. Rafael még jámborabban viselkedett, és sokat böjtölt. És akkor történt valami, ami megváltoztatta Rafael egész életét.

Te még kislány vagy, Gabriela, de tudnod kell, *mi alma*: a szerelem nemcsak vak, de meg is vakít mindenkit. A szerelem nagy boldogságot is hozhat, de nagy tragédiát is.

---

* Türellem, kedvesem (*sp.*)

A nagymamád nem tudta, milyen érzés a szerelem. A nagyapád soha nem szeretett engem úgy, ahogy egy férfi szeret egy nőt, és talán én sem szerettem őt úgy, ahogy az *Énekek éneke* mondja. Csak ott éltem mellette, lányokat szültem neki, *sanos qui 'sten*, Isten tartsa meg őket egészségben. Gondját viseltem neki és a lányoknak is, és mindent megtettem, hogy jó életünk legyen, se többet, se kevesebbet. De minden este arra gondoltam lefekvés előtt, milyen lehet a szerelem, és nem tudtam kiverni a fejből azt a történetet, amit a dédnagyapádról, Rafaelról meséltek.

Úgy hallottam, hogy Rafael egy nap a safedi utcán sétált a Joseph Caro Zsinagóga felé, és magában imádkozott. A szemét is félig lehunyta, így véletlenül nekiment egy fiatal lánynak. Rafael megijedt, felemelte a fejét, és megpillantotta azt a kék szempárt, amely úgy ragyogott, és olyan mély volt, mint a tenger. Rafael úgy érezte, mintha az Isteni Jelenlét gyönyörűségét látná, ezért gyorsan eltakarta a szemét, és továbbsietett. De az elkövetkező napokon és éjszakákon nem tudta kiverni a fejéből a lány arcát. A reggeli és az esti ima közben is folyton megjelent előtte. A *mikvében* is azt a szempárt látta maga előtt, és amikor lefeküdt aludni, akkor sem tudott szabadulni tőle. Nem értette ezt az érzést. Csak azt tudta, hogy a lány kék szeme villámként csapott belé. *Dio santo* – gondolta magában –, *amit az ismeretlen lány iránt érzek, az maga a bűn.*

Úgy döntött, még többet fog böjtölni, és megesküdt, hogy távol tartja magát minden olyan helytől, ahova nőket is beengednek, mert tudta, hogy a menyasszonya vár rá Jeruzsálemben. De az askenázi lány arca ott kísértett a fejében, mint egy ártó szellem, és nem hagyta békén. Akármit is csinált, nem tudta kiűzni a gondolatot a fejéből, míg egy nap egyszer csak ott találta magát abban az utcában, ahol

először meglátta őt. Nemsokára észre is vette: a lány kilépett egy házból, Rafael pedig követni kezdte. De amikor a lány megfordult, és kék szemét rászegezte, megint csak elmenekült.

Az ifjú Rafael még aznap eldöntötte, hogy a tervezettnél korábban tér vissza Jeruzsálembe, és gyorsan megrendezi az esküvőt, hogy egyszer s mindenkorra megszabaduljon a kék szempár ígézetétől. Az, hogy beszéljen a lánnyal, elképzelhetetlen volt, hiszen a lány askenázi közösségbe tartozott, és tudta, hogy az ilyesmi tilos, sőt nagy bűn.

Nem igazán értettem, mi az az askenázi közösség, azt pedig még kevésbé, hogy mi az a bűn, de *Nona* ezt nem vette észre. Folytatta a történetet, mintha maga az ártó szellem szállta volna meg, miközben szórakozottan ringatott az ölében. Mintha el is felejtette volna, hogy ott vagyok, és valószínűleg még akkor is beszélt, amikor én már elaludtam.

Amikor felébredtem, csend volt körülöttem, csak a közeli zsinagógából hallatszott át az imádkozás hangja és a gyülekezet kiáltása. *Nona* elgondolkodva ült *Nono* székében, amikor megtaláltam. Bár már este felé járt, az ebéd még mindig kint volt a kerti asztalon. Ha néhanap *Nonánál* aludtam, mindig süttött nekem *burekot*, és *sütlacot* csinált Dávid-csillaggal, ahogy szeretem.

– Aztán anyádnak egy szót se, Gabriela, nehogy elkényelmesedjen! – mondta. – Hadd süssön csak *burekot* neked ő, és ne engem kérjen meg mindig, hogy csináljam meg.

A család többi tagjához hasonlóan *Nona* sem tudta, hogy anya már a boltból hozza a félkész *burekokat*, mindenki azt hitte, hogy ő maga süti őket. Anyám engem is megesketett, hogy senkinek nem beszélek erről, ezért hallgattam róla.

Nona óvatosan megpucolt egy főtt tojást, és négyfelé vágta.

– Egyél csak, jó kislány vagy. Neked még nőnöd kell.

Aztán visszaült Nono székébe, és ott folytatta a mesélést...

– Érted te, mi történt, Gabriela? Rafael, nyugodjon békében, szerelmes lett egy safedi askenázi zsidó lányba, de a spanyoloknak tilos volt askenázi zsidókkal házasodniuk. A törökök ideje volt akkoriban, talán ha hatezer zsidó élt Palesztinában, és szinte mindannyian Jeruzsálemben laktak. Akkoriban nemcsak spanyol zsidók éltek az országban, hanem az askenázi országokból származók is. *Wai wai*, de nehéz is volt az askenázi zsidóknak! *Miskenicós*,* nem tudtak arabul, és nem tudtak ladinóul sem, semmit se tudtak. De hát az askenázi zsidók is csak zsidók, nem igaz? Úgy-hogy a spanyol zsidók kitárták az ajtókat, megengedték, hogy a zsinagógáikban imádkozzanak, és az askenázik mindent úgy csináltak, ahogy tőlük látták. Még arabul is megtanultak, és olyan ruhákat kezdtek hordani, mint a spanyolok, akik persze úgy öltözködtek, mint az arabok. Mindent megtettek, amit csak tudtak, hogy beilleszkedjenek a spanyolok közé, mert végül is mi mind zsidók vagyunk, és segítenünk kell egymást. Na, de hogy házasodni? Te jószágos ég! A spanyolok meg akarták tartani a távolságot, csak maguk közül házasodtak. Nem akartak keveredni az askenázzal és felemás gyerekeket szülni.

Gabriela, micsoda botrány és szégyen lett volna egy askenázi menyasszonyt hozni a családba! Mint Jehúda Jehezkél lánya, Sára, aki feleségül ment az askenázi Jehósua

---

* Szerencsétlenek (*ladino*)

Jellinhez. És bár Jehúda Jehezkél mindig elmondta újra és újra, hogy a vőlegény apja híres tóratudós, mit sem ért. Micsoda szégyen! Nem segített azon semmi! A szefárdok annyira ellenezték az askenázzikkal kötött házasságot, hogy Sir Moses Monresiore maga ajánlott fel száz Napóleon-arany jutalmat bárkinek, akinek sikerül vegyes házasságot kötnie. És tudod, te, mennyit ért száz Napóleon-arany, Gabriela? Mint ezer lirot, vagy az is lehet, hogy tízezer! És bár Jeruzsálemben szegénység volt, senki sem ragadta meg a lehetőséget.

Rafael, nyugodjon békében, folyton csak arra az askenázi lányra gondolt. Az a kék szempár mindenhová követte őt. Gabriela, *mia alma*, bár csak egyetlen pillantást vetett rá, a lány mégis örökre a szívébe lopta magát. Rafael pedig ahelyett, hogy éjjel-nappal a Tórá-t tanulmányozta volna, mindig csak az askenázi lányra gondolt. Ahogy már mondtam, ott bolyongott Safed utcáin, kereste a lányt – reggel, a reggeli ima után, délután, amikor a forró nap a hűvös kőházakba kergette az embereket, és este is, amikor a barátai a zsinagógában gyülekeztek. Éjszaka sem tudott nyugodni a lelke, amikor már a hold és a csillagok sem világítottak, ő az utcákat róttá, belesett az ablakokon, kinyitotta a kertkapukat, de sehol sem találta őt. Úgy tűnt, az askenázi lányt elnyelte a föld. Nem találkoztak újra, de Rafael mégiscsak megkönnyebbült, és isteni jelnek tekintette az egészet.

Az esküvő előtt pár héttel az apjával együtt elment a menyasszony családjának otthonába, hogy megismerkedjen velük. Rafael az odavezető úton hallgatagon ült, és egyetlen kérdést sem tett fel az apjának a menyasszonyáról. A menyasszony pedig, szegénykém, bezárkózott az egyik szobába, és nem volt hajlandó kimenni, hogy meg-

ismerje a vőlegényét. Az előző három napon és három éjszakán, úgy mondják, annyira meg volt rémülve, hogy nem tudta abbahagyni a sírást, és hiába vigasztalta szép szavakkal, kedvesen az anyja, nem segített semmi. Minél többet beszélt neki az anyja arról, milyen lesz feleségnek lenni, és minél több utasítást adott neki arról, hogyan kell majd viselkednie a férjével a nászéjszakán, a lány annál jobban sírt.

Rafael és az apja sokáig üldögélt a nappaliban, várva a leendő menyasszonyt. Amikor az apa türelme végére ért, elnézést kért, majd bement abba a szobába, ahonnan a sírást hallotta. Megfenyegette a lányát, hogy halálnak halálával hal, ha ilyen szégyent hoz rá.

Rivka Mercada végül kijött a szobából, de az anyja háta mögé bújt, onnan kukucskált vörös szakállas vőlegényére. Nem mert a szemébe nézni, de nem is tudott volna, mert az is csak a földet bámulta. A találkozás nem tartott sokáig, Rafael örült, hogy a hazafelé vezető úton az apja nem kérdezte meg, mi a véleménye a lányról.

Az esküvő reggelén a vőlegény anyja, a menyasszony anyja és a két család tagjai közül többen összegyűltek a menyasszony házában, és a barátnőivel együtt elkísérték a *bagnóba* fürödni. Énekeltek, táncoltak és édességekkel dobálták a lányt. A fürdési rituálé után Rafael anyja fogta a süteményt, amit hozott, felszeletelte a menyasszony feje fölé, és kiosztotta a szeleteket a hajadon barátnői között. Mindenkit megáldott, és azt mondta, reméli, hogy idővel ők is mind megtalálják majd a saját vőlegényüket, ámen. Ezután minden nő hazament. Rafael anyja külön beszélt a fiával, és elmondta neki, hogyan bánjon a menyasszonyával az esküvő éjszakáján.

– *Querido mio* – kezdte –, ma egy másik nő kezébe adlak. Mától kezdve az övé vagy, de ne felejtse el, én vagyok az anyád, és én mindig fontosabb leszek, mint a feleséged. Így van ez minálunk. Mindig az anya az első, utána következik a feleség. Az anya az első señora. A feleséged, *mi alma*, közülünk való, jó asszony lesz belőle. Az apja és az anyja elkényeztette, ezért fontos már az első napon a tudomására hozni, ki az úr a háznál! Ne babusgass, ahogy az apja. Tiszta kell tartania a házat, főznie és mosnia kell rád, és Isten segítségével egészséges fiúkat kell szülnie. De neked is gondoskodnod kell ám róla, tisztelned kell. Az esküvő éjszakáján, *mi alma*, bánj vele úgy, ahogy egy férfi egy lánnyal, de légy gyengéd, ne erőltess, és ha elsőre nem sikerül, próbáld újra, és ha másodszorra sem, próbáld harmadszor is. Nagyon lassan, nagyon gyengéden, és Isten segítségével kilenc hónap múlva már a körülmetélést ünnepelhetjük!

Rafael zavarban volt, lehajtotta a fejét, és megpróbálta nem is hallani, amit az anyja mond. De az asszony csak mondta, és mondta, csak akkor hagyta abba, amikor Rafael felemelte a tekintetét, és rábámult.

– Csak még valamit, *querido!* – mondta az anyja, de Rafael türelme már fogyóban volt. – Mielőtt rátapostok a pohárra, tedd a lábad egy pillanatra az övére, hogy biztosan te legyél az úr a házban. A gazda. A király.

Amikor eljött az esküvő napja, Rafael felvette a legjobb ruháját, és egy hosszú menet élén elsétált a Yochanan Ben-Zakkai Zsinagógához. Miután összeeskették őket, Rafael esküt tett: „Ha elfelejtelek téged, ó, Jeruzsálem, bénuljon le a jobb kezem.” Amikor az anyja a fülébe súgta, hogy ne felejtse el azt a dolgot, amit a lábáról mondott, rátapostott a pohárra, és mindenki örömmel kiáltott fel:

– Mazel Tov!

Aztán egyszer csak ott találta magát a menyasszonyával a *jichud* szobában,* de mindketten nagyon zavarban voltak, és nem tudták, mit kell csinálniuk. Rafael úgy érezte, valami eltört benne, és attól a pillanattól kezdve elvesztette buzgóságát és hitét. Ott nyomban elhatározta, hogy nem böjtöl többé, és nem tanulmányozza a Tórát sem. És amikor fel-emelte a menyasszonya piruló arcát, és a szemébe nézett, megesküdt, hogy boldoggá teszi őt, és mindent megtesz érte és leendő gyermekeikért.

A nászéjszakán gyengéden bánt a feleségével, aki behódolt az érintésének, és engedte, hogy a testük eggyé váljon. De az első éjszakai és a rá következő sok-sok éjszakai szerelmeskedésben Rafael egyszer sem csókolta meg a feleségét. Rivka Mercada, akinek az anyja egy szót sem szólt a csókról, nem érezte úgy, hogy Rafael valamit nem ad meg neki. Csak szép csendesen feküdt az ágyon, amíg a férje fel nem kelt, és át nem ment a saját ágyába, hogy ő nyugodtan alhasson.

– Ah... Isten bocsássa meg a vétkeimet – sóhajtott *Nona Rosa*. – Ott kezdődött az egész.

– Mi kezdődött ott? – kérdeztem, mert nem értettem, mire gondol a nagyanyám.

– Az, hogy az Ermosa család férfi tagjai mindig egy másik nőt akartak, és nem a feleségüket – felelte olyan halkán suttogva, hogy alig értettem, mit mond. – Mercadával és Rafaellel kezdődött. Mercada volt a felesége, de egy másik asszony után vágyakozott. Meglátogatta éjszakánként, de nem szerelemből, és Mercada nem is sejtette, hogy valamit rejteget előle. Én magam sem élveztem soha a szerelmeske-

---

* A szertartást követően a pár még nem fogadja a gratulációkat, hanem a tanúk kíséretében visszavonulnak az együttlét szobájába, ahol először lehetnek kettesben mint férj és feleség. (a *Szerk.*)

dést. Csak feküdtem a hátamon, és vártam, hogy a férjem végezzen. Te még fiatal vagy, és nem tudsz semmit a szerelmeskedésről. De majd felnősz, és én imádkozom, hogy ne érintsen meg ez az átok. Ne nézz így rám, *mia alma*, nem érted, amit most mondok, de ha majd találkozol a jövőbeliiddel, ígérd meg nekem, hogy mindent megteszel azért, hogy érezd is a szerelmet. Ne szalaszd el a lehetőséget, ahogy én. Ígérd meg, hogy soha nem mész feleségül olyan férfihoz, akin érzed, hogy nem szeret téged jobban, mint te őt. Hogy az élet ne suhanjon el melletted, és ne legyél olyan aszott vénasszony, mint én. A szerelem kitölti az ember lelkét, Gabriela, és akinek a testét nem táplálja a szerelem, az elhervad. Ne felejtse el, mit mondott neked a nagyanyád!

Nona Rosa nem beszélt nekem többet a szerelemről és a családjunk férfi tagjairól, akik nem a saját feleségüket szerették, hanem más asszonyokat. Többet nem ültem a nagyanyám ölébe *Nono* székén. Anyám nem hagyott ott többet éjszakára *Nonánál*, és *Nona* se jött át hozzánk, hogy vigyázzon rám és Ronnyra, amikor a szüleink moziba mentek vagy a Menóra Klubban táncoltak. Apám minden szombaton elment *Nonáért* kocsival, és elhozta hozzánk. És amikor odafutottam hozzá, átöleltem és megcsókoltam ráncos arcát, nem rázott le magáról nevetve, mint régebben, és nem kiabált velem haragot színlelve:

– *Basta, basta*, Gabriela, fáj!

Nem mondott semmit. Csak nézett rám, de mintha nem is lettem volna ott. Héberül is elfelejtett, csak ladinóul beszélt, amit meg én nem értettem és beszéltem, úgyhogy amikor szóltam neki, hogy nem értem, mondja héberül, anyám elvesztette a türelmét, és azt mondta:

– Már csak ez kellett nekem, hogy nyaggasd! Hagyd békén *Nonát*, ne zaklasd!

Apám pedig azt mondta:

– Mit akarsz attól a gyerektől? Nem érti, mi történt Rosával.

Anyám felcsattant.

– Miért, te talán igen? Ki érti, mi történt veled? Az öregek megbetegsznek, de ő makkegészséges. Csak mindent elfelejt. Anyám nem olyan, mint a többi ember.

Na, akkortól fogva már nemcsak én voltam másmilyen, hanem az én *nonám* is. Talán ezért is éreztem úgy, mintha ő és én megállapodtunk volna abban, hogy mások leszünk, és minél inkább bezárkózott, én annál jobban be akartam hatolni a világába. De az én kedves *nonám* napról napra távolodott mindentől és mindenkitől. Az arca, amit úgy szerettem, kiüresedett, a szeme elhomályosult, és nagy, puha teste megkeményedett és megmerevedett. Amikor átöleltem, úgy éreztem, mintha egy falhoz simulnék.

Különös dolgokat kezdett csinálni. Egyik szombaton apám elhozta hozzánk, és leültette az asztalhoz, ahol már mindenki ette a *hamint*. *Nona* levette a ruháját, és csak úgy, kombinéban ült le. Ronny felnyerített, én pedig rájöttem, hogy borzalmas dolog történik, mert anyámból kitört a hisztéria, apám pedig gyorsan *Nonára* dobta a ruháját. Életemben először senki nem erőltette, hogy egyek meg mindent a tányéromról, és a *hamin* kellős közepén kiküldtek minket játszani az udvarra. A szüleim ott maradtak a nappaliban Rahelikával, Mojséval, Bekivel és a Jóképű Éli Kohénnal, és csak beszélgettek, beszélgettek, amíg be nem sötétedett. Elfelejtettek felhívni minket, úgyhogy hívás nélkül mentünk vissza az emeletre. Amikor bekukucsáltam az apró nappaliba, láttam, hogy Beki sír, Rahelika is sír,

anyám az ablak előtt állva dohányzik, apám, Mojse és Jó-képű Éli Kohén pedig beszélget. Mindeközben *Nona Rosa* ott ült magába fordulva, és szemmel láthatóan semmit sem érzékelt a felfordulásból. Hallottam, hogy Rahelika azt mondja, nem szabad *Nonát* egyedül hagyni, és hogy aznap éjjel ott kellene aludnia. Anyám azt kérdezte:

– De hát hol tudna aludni? Dáviddal és velem?

– Majd én a nappaliban alszom a kanapén, ő pedig alhat veled a hálószobában – felelte apám.

– Ne beszélj bolondságokat, Dávid. Hogy alhatnék egy ágyban az anyámmal? – csattant fel anyám.

Akkor bementem a szobába, és azt mondtam:

– Majd én alszom *Nona Rosával* egy ágyban.

– Ez jó ötlet. Gabriela átmehet anyámhoz, és vigyázhat rá – jegyezte meg anyám.

– Elment a józan eszed? Egy tízéves kislány hogyan tudna „vigyázni” rá?

– Jól van, akkor itt fog aludni a kanapén, de csak ma éjszaka. Holnap ki kell találnunk valamilyen megoldást. Így nem mehet tovább.

Aznap éjjel *Nonát* a nappaliban fektették le, és egy pokróccal takarták be. Amikor mindenki lefeküdt, én felkeltem, és a sötétben is láttam, hogy nyitott szemmel fekszik.

– *Nona* – suttogtam, de nem felelt, ezért megsimogattam az arcát, megcsókoltam és megöleltem. Aztán elaludtam.

Reggel apám ott talált a kanapén, de *Nona* nem volt ott, és sehol máshol a házban. Egy egész napra eltűnt. *Nona* elveszett...

Késő este találtak rá a Mahane Yehuda piacon, annak a boltnak a küszöbén üldögélt, amely *Nonóé* volt. Máskor

az Abu Tor negyedben bukkantak rá, megpróbált átjutni a határon a Shama városrészbe, ahol született, és amely a háború óta Jordániához tartozott. Rahelika néném úgy döntött, odaköltözteti magához, és gondoskodik róla.

– Mert ha én nem fogadom be, akkor elviszik a bolondokházába.

Nona Rosa álmában halt meg Jom kippur* estjén.

Anyám semmiképp nem akarta megengedni, hogy elmenjek a temetésre.

– A temető nem gyerekeknek való – mondta, és ez egyszer apám sem kelt a védelmemre, és nem vitatkozott velem. Ronnyval egyedül maradtunk otthon, és az öcsém érezte, hogy szomorúbb vagyok, mint máskor, mert nem nyaggattam annyit, mint szokott. A szüleim nappalijában volt egy gyönyörű rézkeretes fénykép a komódon. *Nono* Gábielről *Nona* Rosáról és a három lányukról készült, Lunáról, Rahelikáról és Bekiről. A számhoz emeltem, és megcsókoltam rajta *Nonát*, és olyan sok könny folyt le az arcomon, hogy majdnem megfulladtam. Nagyon hiányzott, és nem voltam képes elfogadni, hogy soha többé nem láthatom, és nem mesél már a családukról, ahol a férfiak olyan nőket vettek el, akiket nem szerettek...

Nona Rosa halála után még sok-sok hónapon át elsétáltam a Ben Yehuda utcai házunktól az ő házáig, megálltam a bezárt kapu előtt, és vártam rá. Azt gondoltam, lehetséges, hogy nem is halt meg; hogy megint csak elveszett, és nonsokára hazatalál: végigmegy a keskeny utcán, le az öt lépcsőfokon, óvatosan, de kimérten lépked a macskaköveken, és figyel rá, hogy ne botoljon meg és ne essen el. Ne adja az

---

* Az engesztelés napja

ég, hogy összetörje magát, ahogy olyan sokszor figyelmeztetett engem is. Jobbra-balra dülöngélve járt, „mint egy részeg”, ahogy anyám mondta mindig mérgesen, és magában beszélt már a halála előtt, „mint egy *loca*”,* ahogy anyám mondta ladinóul, hogy mi, gyerekek ne értsük.

Nono széke még ott állt az udvaron az asztal mellett, ahol olyan sokszor ettem Dávid-csillaggal díszített fahéjas tejberizst. Mindig odamentem az apró kőház falához, és belestem az ablakon. Minden rendezett volt odabent, mint amikor még mindketten éltek. *Nona* halála óta senki sem nyúlt semmihez a házban, ahogy apám is mondta. Olyan erősen nyomtam az orrom az üveghez, ahogy csak tudtam, és megpróbáltam megtalálni a falon lógó képet, amely *Nonó*ról és *Noná*ról készült, de nem jártam sikerrel.

Hirtelen egy kéz érintését éreztem a vállamon.

– Mit keresel itt, Gabriela?

Megfordultam, és Barazani nénit, a szomszédasszonyt pillantottam meg. Bő, virágmintás otthonka volt rajta, a fejét egy összetekert kendővel kötötte be. Anyám nem szerette őt. Barazani néni meleg testéhez szorított, és ez meglepetésemre pont olyan érzés volt, mintha *Nona* tette volna.

– *Ma guzt akeh?*** Mennyi ideje álldogálsz itt? Anyád már biztos elment a rendőrségre.

Kézen fogott, és elvitt magához. Miután leültetett egy székre, az egyik fiát átküldte hozzánk, hogy szóljon anyámnak.

Összekuporodva ültem, és figyeltem, ahogy *Nona* szomszédasszonya ide-oda szaladgál kurd és tört héber nyelven

---

* Bolond

** Mi a baj?

magyarázva a minket követő szomszédoknak, hogy az udvaron talált rám.

– Megpróbált bejutni a házba, *papukata*, szegénykém – mondta nekik. – Hiányzik neki a nagyanyja!

Aztán odafordult hozzám.

– Anyád mindjárt itt lesz, és hazavisz. Addig egyél valamit.

Elém tett egy tányér *kubehet*,* ami sárga szószban úszott. De én nem voltam éhes. Olyan borzasztóan hiányzott az én *nonám*, és még mindig abban reménykedtem, hogy egyszer csak nyílik az ajtó, belép rajta a nagymamám, megölel, és hazavisz magukhoz. Megint az ölébe ültet, és meséli tovább a történeteket. Ehelyett anyám viharzott be azon az ajtón, mint egy hurrikán, és mielőtt egyáltalán köszönt volna, kétszer pofon vágott.

– Miféle lány vagy te? – sziszegte. – Ki engedte meg neked, hogy egyedül elmenj a kurd városrészbe?

Annyira meglepődtem azon, hogy Barazani néni és a többi idegen előtt felpofozott, hogy nem válaszoltam, és nem is sírtam. Csak sajgó arcomra tettem a tenyerem, és bámultam rá.

– Utcalány! – folytatta suttogva, hogy ne legyen még a korábbinál is kellemetlenebb neki Barazani néni előtt így beszélni. – Várj csak, mit szól majd apád! Ez a pofon még semmi ahhoz képest! Csak készítsd a fenekedet! Majdnem szívinfarktust kaptam e miatt a gyerek miatt – mondta Barazani néni felé fordulva.

– Üljön le, üljön csak le egy kicsit! Biztosan futott idáig, úgy aggódott – felelte Barazani néni.

---

* A *kubeh* vagy *kubeh* iraki és kurd zsidó eredetű, Szíriában is népszerű töltöttgombóc-leves. (a Szerk.)

Anyám sóhajtott egy nagyot, lenyelte a büszkeségét, és leült a székre. Amennyire csak tudott, egyenes háttal ült, és térde fölé csúszó szoknyáját simítgatta.

– Tessék, igyon! – noszogatta Barazani néni, és egy pohár vizet nyújtott oda neki. Azon gondolkodtam, hogy nem is vette észre anyám, milyen jó asszony Barazani néni. És hogy lehet az, hogy bár utálta őt, és évek óta egy szót se szólt hozzá, Barazani néni mégis aggódik miatta, és ad neki egy pohár vizet.

Anyám persze nem itta meg. Kényelmetlenül fészkelődött a széken, és éreztem, hogy amilyen hamar csak lehet, ki akar menni abból a kurd házból, de persze nem akart udvariatlan lenni. Bár nagyon fáj az arcom, magamban nevettem ezen, és örültem, hogy anyám kellemetlenül érzi magát. Nem értettem, miért nem szereti Barazani nénit, és miért hibáztat minden kurdot azért, mert száz évvel azelőtt valamelyik bajt hozott a nagyapámra.

Anyám egyszer csak felállt, megfogta a kezem, és durván felhúzott a székről. Annyira szorította a kezem, hogy a fájdalomtól kiabálni tudtam volna, de lenyeltem a sírást, és miközben az ajtó felé vonszolt, megfordult, és először köszönte meg a segítséget azóta, hogy beviharzott az ajtón.

– Köszönöm, hogy vigyáztak rá, és hogy elküldte hozzánk a fiát – mondta vonakodva. Nem várta meg a választ, kilökött az udvarra, és becsukta maga mögött az ajtót. Mire odaértünk a fehér Larkba, ahol apám várt, már úgy üvöltött velem, mint egy eszelős.

– Azért csinálod, mert gyűlölsz engem, igaz? Azért, mert tudod, hogy ki nem állhatom őket, ugye?

– De én nem a kurdokhoz mentem... – próbáltam elmagyarázni neki a dolgot.

– Nem? Majd én megmutatom neked, hogy hova mentél! – kiabálta, és belökött a kocsis hátsó ülésére. – Megőrjít a lányod! Egyszerűen meg akar ölni! – mondta apámnak, és színpadias mozdulattal a homlokára tette a kezét, mintha elájulni készülne.

Apám nem szólt egy szót sem. Időnként belenézett a visszapillantó tükörbe, és figyelt engem.

– Szégyent hoz rám! – folytatta a anyám. – Mi az ördögöt keres a kurd negyedben? És hogy hozhat olyan helyzetbe engem, hogy köszönetet kelljen mondanom annak a nőnek, és ott kell állnom, mint egy idióta mit tudom én, még ki előtt?!

Anyám úgy beszélt rólam, mintha nem is lennék ott, és nem hallanám, amit mond. Felhúztam a lábamat, és az orromat hozzányomtam az ablaküveghez.

– Miért vettünk fel hitelt, és költöztünk a Ben Yehudába? Miért írtam egy rehaviai iskolába? Miért küldtem iskolába Dávid Benvenistivel Beit HaKeremben?

Igen, miért? Én is ezt kérdeztem magamban. Miért kell buszra szállnom, hogy eljussak Beit HaKerembe, amikor a környéken lakó gyerekek Arlosoroffba jártak iskolába, ami pár méterre volt csak tőlük. Hangosan persze nem mertem kimondani, amit gondoltam, inkább még jobban összehúztam magam a hátsó ülésen.

– Csak várj, mit kapsz apádtól, ha hazaérünk! – folytatta a fenyegetőzést. – Mondd meg neki Dávid, hogy addig vered a fenekét, amíg olyan vörös nem lesz, mint a majomé az állatkertben!

– Ne adj szavakat a számba! – felelte apám, és láttam rajta, hogy nagyon ideges. Anyám megpróbálta folytatni, de apám egy pillantásával elhallgattatta. Volt egy olyan nézése, amivel le tudott csitítani bárkit. Anyám kihúzta ma-

gát, és megigazította a haját. Kivett egy vörös rúzst a táskájából, elfordította a tükröt, és lassan rúzsozni kezdte magát. Az ajka már így is vörös volt, és összeszorított fogai között ladino szavakat sziszegett, amiket nem értettem.

Amikor hazaértünk, beküldött a szobámba. Leültem az ágyra, és vártam. Apám nemsokára utánam jött, és hozott egy övet, aminek nehéz csatja volt. Nem fenekelt el vele, ahogy anyám ígérte, hanem halkán megkérdezte:

– Mit kerestél a kurdoknál? Tudod, hogy anyád nem engedi.

– Nem a kurdokhoz mentem – suttogtam.

– Hát akkor hova? – kérdezte apám értetlenkedve.

– *Nona* Rosához – feleltem, és sírva fakadtam.

– Jaj, drágaságom! – mondta apám, ledobta a szíjat, letérdelt és átölelt. – Aranyom, ugye, tudod, hogy *Nona* Rosa többet nem megy már oda haza? Most már Har HaMenuchotban* lakik.

– Azt hittem, megint eltévedt, és nemsokára hazatalál... – mondtam zokogva. – De nem jött!

Apám megcsókolt, és megpróbált megnyugtatni, de csak áradtak a könnyeim tovább.

– *Dio santo*, Dávid, azt kértem, hogy fenekeld el egy kicsit, nem azt, hogy öld meg! – szólalt meg az anyám a küszöbön állva, nem tudván mire vélni zokogó lányának képét az apja karjában.

– *Nona* Rosa hiányzott neki. Elment a házához, hogy megkeresse – felelte apám.

Anyám úgy nézett rám, mint aki nem hisz a fülének. Soha nem láttam még ilyennek az arcát. Talán még egy kis

---

* A Har HaMenuchot Jeruzsálem legnagyobb temetője. A dombtetőn található temetkezési hely a város nyugati szélén fekszik. (a *Szerk.*)

gyengédség is volt a nézésében. De ahelyett, hogy megölelt volna, amit annyira szerettem volna, ahelyett, hogy megpróbált volna megvigasztalni, mint az apám, egyszerűen kiment a szobából, és behúzta maga mögött az ajtót.

Aztán eljött az a nap, amikor a család úgy döntött, ideje elvinni a bútorokat és a többi holmit *Nona Rosa* házából, és vissza kell adni az ingatlant jogos tulajdonosainak, a Barazani családnak. Anyám azt mondta, hogy mindent el kellene adnunk az ószeresnek, mert aminek volt értéke, azt már eladtuk, amikor szükség volt a pénzre, ami pedig maradt, az értéktelen kacat.

– Neked minden értéktelen! – csattant föl Beki. – Az étkezéslet is értéktelen? A sábeszi gyertyatartók is? A csillár? Minden értéktelen?

– Akkor vidd el őket, a maradékot pedig eladjuk az ószeresnek.

– Nyugodj meg, Luna – mondta Rahelika, aki a három nővér közül talán a leghiggadtabb volt. – A kisszekrényt sokat ér. Kristálytükörök vannak benne, és márvány a teteje.

– Akkor elviheted. Én szemetet nem hozok a házamba. Már így is van elég.

– Jól van. Elviszem a kisszekrényt és a komódot.

– Én pedig az étkezésletet – mondta Beki.

– Nem, igazából én akarom az étkezésletet – bökte ki anyám hirtelen.

– De hát most mondtad, hogy minden értéktelen ócskaság! – csattant föl Beki mérgesen.

– Nem, az étkezéslet anyánk és apánk esküvőjéről való. *Nona Mercada* ajándéka volt.

– És miért lenne pont a tiéd? – firtatta Beki.

– Mert én vagyok a legidősebb, és jogaim vannak.

– Halljátok ezt? Mindjárt fölrobbanok!

Beki föl pattant, és kiabálva folytatta.

– Még egy perce sincs, hogy azt mondtad, minden csak szemét, de most, hogy azt mondtam, szeretném az étkészletet, hirtelen magadnak akarod! Ha Rahelika elviszi a komódot, te pedig az étkészletet, akkor mi marad nekem?

Látszott rajta, hogy pillanatokon belül zokogni fog.

– Amit csak akarsz! – felelte anyám. – Ami engem illet, felőlem elviheted az összes többi holmit: a foteleket, a kanapét, az asztalt, a képeket, mindent!

– Én szeretném a nagyszekrényt, amin az oroszlánok és a tükrök vannak – szóltam közbe.

Mindhárman döbbsen bámultak rám.

– Mit mondtál? – kérdezte anyám.

– Szeretném a nagyszekrényt, amin oroszlánok és tükrök vannak. *Nona* szobájában volt.

– Ne beszélj butaságokat! – mondta anyám.

– Azt akarom! – mondtam, és toppantottam a lábammal.

– És hova akarod tenni az oroszlános szekrényt? A fejem tetejére?

– A szobámba.

– Jól van, Gabriela, elmondtad, de ne avatkozz a felnőttek dolgába! Inkább játssz odakint!

– Az oroszlános szekrényt akarom! – kötöttem az ebet a karóhoz.

– Én meg egy lehajtható tetejű Cadillacet akarok! – csattant föl anyám. – Menj le, és ne légy itt útban!

Azzal hátat fordított, és tovább osztogatta *Nona* holmiját, mintha ott se lettem volna.

– Jól van, akkor megegyeztünk – fordult a hűgaihoz. – Rahelika elviszi a kisszekrényt, enyém az étkészlet, Beki pedig elvihet mindent, amit csak akar.

– A tükrös szekrényt akarom az oroszlánokkal – mondtam újra.

– Akarni akarhatod!

– Miért pont azt a szekrényt? – kérdezte kedvesen Rahelika hozzám fordulva.

– Szeretnék valami emléket *Nonától* – feleltem sírva.

– De édesem, az nagyon nagy! – mondta Rahelika. – Ki fogja felvinni az emeletre? Anyádnak igaza van. Nincs ott hely neki. Tudod, mit? Elviszlek *Nono* és *Nona* házába, és választhatsz magadnak valamit, rendben? Amit csak akarsz.

– De a szekrény... – hüppögtem. – Én az oroszlános szekrényt akarom.

– Elég ebből, ne törődjeteK vele. Miért beszéltek hozzá egyáltalán? – mondta anyám Rahelikának mérgesen.

– Luna, *basta!* Hát nem látod, milyen szomorú a gyereK? Nem a szekrény a lényeg! Hanem az érzés, nem igaz, kisbabám?

Bólintottam. Bárcsak Rahelika lett volna az anyám! Bárcsak elcsereélhettem volna kettőjüket: az én anyám lett volna Boáz anyja, Rahelika pedig az enyém. Anyám úgyis jobban szerette Boázt, mint engem.

Rahelika magához húzott, és homlokon csókolt. Belesimultam a karjába. A hasa puhasága és óriási melle szinte bebugyolált. Egy pillanatra úgy éreztem, mintha *Nona* Rosa szorítana magához. Meleg volt és biztonságos, és kedvenc nagynéném ölelésében lassan megnyugodtam.

Az oroszlános szekrényt eladták az ószeresnek a csillárral, a kanapéval, az asztallal, a székekkel, a karosszékekkel és a faliszőnyegekkel együtt. Anyám elhozta az étkészletet, de beleegyezett, hogy a gyertyatartók és a többi porcelán Bekié legyen. Rahelika elvitte az üveges elejű kisszekrényt és az ingaórát, amit senki se akart.

Amikor utoljára álltam *Nono* és *Nona* udvarán és néztem, ahogy az ószeres felpakolja korábban nagy becsben tartott tulajdonukat egy kivénhedt ló mögé kötött kocsira, folytak a könnyeim. Rahelika letörölte az arcomat, és megmutatta a kopott asztalterítőbe csomagolt holmikat, amiket egy perc múlva rádobtak a kocsira.

– Vedd el, amit csak szeretnél – mondta. Egy nagy olajfestményt választottam. Egy folyó volt rajta, amit hegyek vettek körül, a hegycsúcsokat hó borította, és felértek egészen a kék égig. Korábban nem igazán figyeltem fel erre a képre, de ennyi maradt nekem, ezért a szívembe zártam.

Amikor az ószeres kiürítette a házat, és már csak a nagy oroszlános szekrény volt hátra, félreállva figyeltem, ahogy megpróbálják átvonszolni valahogy az ajtón. Úgy tűnt, a szekrény ellenáll, ezért nem maradt más választásuk, le kellett venni a két ajtót. Nem bírtam elviselni a látványt, amikor elválasztották őket egymástól, mintha semmi céljuk nem maradt volna, és miközben a kocsi felé rohantam, hallottam, hogy anyám odakiált Bekinek:

– Fogd meg! Miért is kellett magunkkal hozni?!

Apám minden áldott nap pontban délután két órakor jött haza a bankból. A földszinten mindig a *Shoshana*, *Shoshana*, *Shoshana* dallamát fütyörészte, hogy halljuk, megérkezett, én pedig kifutottam a korláthoz, és lenéztem rá. Rendszeresen hazahozta az útközben vásárolt *Yedioth Ahronoth* aznapi példányát. Amint belépett a házba, elment kezét mosni, aztán levette a zakóját, és gondosan felakasztotta a szék támlájára. Apám mindig nagyon ügyelt a megjelenésére, amikor a bankban dolgozott. Még nyáron is zakóban

volt, amikor mindenki más rövid ujjú ingben és szandálban járt. A cipőit is mindig különös gonddal fényesítette ki.

– Az embernek tisztelnie kell a munkahelyét – mondogatta.

Miután levette a zakóját, meglazította a nyakkendőjét, és leült az ebédlőasztalhoz. Egyszer anyám makarónit főzött *kiftikas con quesóval*, azaz sajtos krokettet paradicsomszószban. Apám szedett a makaróniból, aztán rátett egy nagy adagot *kiftikas con quesót* és szószt, összekeverte az egészet, és jóízűen enni kezdett.

Anyám elvesztette a türelmét.

– Miért eszel ilyen barbár módra, Dávid? Ezeket külön kell enni, először a *kiftikast*, aztán a makarónit! A paradicsomszószt meg a sós sajtszószt a makarónira kell tenni!

– Ne mondd meg nekem, hogy kell enni! Én már akkor tudtam, hogy kell enni a makarónit, amikor te még azt se tudtad, mi az! Az olaszok is pont így eszik, csak ők hússal csinálják, és rászórják a sajtot a tetejére.

– Én is úgy akarom enni, ahogy Apa! – közöltem.

– Hát persze, csakis úgy, mint apád! – sziszegte anyám.

– Nagyszerű, Dávid! Most már a lányod is olyan barbár lesz, mint te!

Apám oda se figyelt rá, folytatta az evést.

– Nem elég sós – mondta kis idő múlva.

– Ez azért van, mert nem vagyok szerelmes – felelt anyám, de én nem értettem, mire gondol.

– És bors sincs elég benne – folytatta apám. – Úgy főzöl, mint a rossz nyavalya, se íze, se illata.

– Ha nem tetszik, menj a Taraboulosba enni.

Ronny és én megpróbáltunk nem odafigyelni az asztal fölött röpködő törökre. A szüleink kapcsolata már régóta feszült volt. A két szobát elválasztó falon át hallottam, hogy

éjszaka veszekednek; anyám sírt, apám azzal fenyegette, hogy elhagyja, ha tovább nyaggatja; hallottam az ajtócsapkodást, a gyűlölködő szavakat, amelyeket suttogva vágtak egymás fejéhez, hogy mi, gyerekek, ne halljunk. Két apró tenyeremet a fülemre szorítva azért imádkoztam Istenhez, hogy Ronny aludjon, és ne hallja azt, amit én.

Délutánonként, amikor Rahelika átjött a gyerekeivel, és minket kiküldtek az udvarra játszani, ők ketten sokat pusmogtak a konyhában. Egyszer hallottam, hogy anyám azt mondja a húgának:

– Ha nem lennének itt a gyerekek, már réges-rég elküldtem volna a pokolba!

Rahelika pedig így válaszolt:

– *Paciencia, hermanita.** Csak egy kis átmeneti probléma, majd elmúlik.

Erre anyám:

– Soha nem múlik el, ő ilyen. Mindig más nőket figyelget. Most pedig mindig ugyanazt az egyet nézi, nekem pedig együtt kell élnem ezzel.

Rahelika azt felelte:

– Azt hittem, téged nem érdekel, mit csinál.

– Persze hogy nem érdekel, de ő a férjem, és ez nagyon megalázó, olyan dühös vagyok rá, hogy meg tudnám ölni! És ami még rosszabb, hazudozik. Tudom, hogy van valakije, de hazudik.

– Elég, Luna, össze kell szedned magad, mintha mi sem történt volna. Gondolj a gyerekekre. Isten ments, hogy szétrobbantsd a családot!

– Engem az aggaszt, hogy mi van, ha ő akarja szétrobbantani a családot? Mi van, ha elege lesz nemcsak belőlem,

---

* Türelem, nővérem. (*sp.*)

hanem a gyerekekből is? Hogy tudnék két gyereket egyedül felnevelni? Az a nő, égjen el a pokol tüzén, legszívesebben letépném róla a ruhát, és kidobnám meztelenül a Jaffai útra!

Aztán olyan halkan beszéltek tovább, hogy akárhogy is szorítottam a fülem a falhoz, nem hallottam semmit. Minél többet próbáltam megérteni abból, ki lehet az a nő, akit anyám meztelenül akar kidobni a Jaffai útra, annál kevesebbet tudtam kihámozni az egészből. És ami a legfontosabb, nem értettem, hogy lehet, hogy anyámat nem érdekli, mit csinál az apám, miért fél attól, hogy apám felrobbantja a családot, és egyáltalán? Mit jelent ez? Olyasmi, mint amikor lebontanak egy épületet? Mint amikor Nahalat Shivában Ezra kisboltjának helyére egy másik épület került?

Ebéd után apám felállt az asztaltól, és egyenesen a hálószobába ment. Nem segített leszedni az asztalt. Rá nem jellemző módon anyám nem szólt semmit. Összeszedte a tányérokat, és betette őket a mosogatóba. Aztán letörölte Ronny arcáról a paradicsomszószt, és levette róla a pecsés inget.

– Te is barbár vagy! – szidta meg, és miután tiszta inget húzott rá, engem pedig elküldött a szobámba tanulni, elmosogatott, aztán lefeküdt a nappali kanapéjára. Az mondta, legyünk csendben, és ne ébresszük fel. Nekem akkor tűnt fel, hogy anyám már régóta nem ment be apámhoz a hálószobába a délutáni pihenésre.

Amikor láttam, hogy lehunyja a szemét, kiosontam, és besurrantam a hálószobájukba. Apám oldalra fordulva aludt. Csak egy alsónadrág és egy trikó volt rajta, és nem is takarózott be. Hangtalanul odaosontam hozzá, és elhúztam a tenyerem a szeme előtt, hogy biztosan tudjam, mélyen al-

szik, és nehogy véletlenül felébredjen. Gondosan a szék támlájára hajtogatta a nadrágját, amelynek zsebéből kikan-
dikált barna bőrtárcája. Óvatosan kihúztam, kivettem belő-
le egy ötlírás bankjegyet, és visszatettem a tárcát a zsebbe.

A pénzt elrejtettem a hátizsákom mélyére, és másnap, miután iskolából hazafelé menet leszálltam a 12-es busz végállomásán, bementem Schwartz boltjába, és vettem mag-
gamnak egy új tolltartót, színes ceruzákat, sőt még egy cso-
mag sárga almás rágóra és egy csokoládé-banán ízű jég-
krémre is futotta a pénzből. És mivel apám nem szólt egy
szót sem arról, hogy hiányzik a pénztárcájából öt líra, újra
és újra megdézsmáltam a pénzét. Mindig más összeget vet-
tem el, de sosem többet, mint öt lírát.

Idővel egyre vakmerőbb lettem. A tanárok pénztárcájá-
ból pénzt, az osztálytársaim hátizsákjából különféle holmi-
kat kezdtem lopni: radírt, tolltartót, matricákat és azt
a zsebpénzt, amit a szüleiktől kaptak. Egyszer olyan sok
pénzt loptam, hogy el tudtam vinni Ronnyt a vidámpark-
ba, ahol mindenre felültünk, és mindkettőnknek vettem
egy falafelt üdítővel.

Anyám és apám annyira el volt foglalva a veszekedéssel,
hogy semmit se vettek észre. Bár figyelmeztettem Ronnyt,
hogy ne beszéljen, ő mégis elmondta anyámnak, hogy elvit-
tem a vidámparkba, de még erre is csak annyit mondott:

– Az jó.

És nem kérdezett semmit. Egyre gyakrabban hallottam
a veszekedésüket a falon keresztül. Anyám sírása áthatolt
az éjszaka csendjén, apám hiába próbálta csitítani. Néha
elment otthonról, bevágta az ajtót, én pedig nem tudtam
elaludni, amíg meg nem hallottam órák múlva, hogy vissza-
tér. Egyik éjjel, amikor nagyon hangosan kiabáltak egy-

mással, és én is hiába dugtam be a fülem, Ronny átmászott az ágyamba, szorosán átölelt, és sírni kezdett. Magamhoz öleltem, megsimogattam a haját, és a homlokát csókolgattam, amíg el nem aludt. Amikor reggel felébredtem, csupa víz voltam. Ronny bepisilt az ágyba. Anyám bejött, és amikor meglátta a foltot, megdöbbenve kérdezte:

– Hát ez meg mi? Bepisiltél?

Meg akartam mondani, hogy nem én voltam, de akkor megláttam az öcsém könnyörgő tekintetét, és nem szóltam semmit.

– Már csak ez kellett nekem – mondta anyám. – Szégyellhetnéd magad! Egy ilyen nagylány bepisil!

Aznap az egyik szünetben behívtak az igazgatói irodába, és tudtam, hogy vége a játéknak. Lebuktam.

Remegett a lábam, amikor bekopogtam az ajtón. Az íróasztalánál ült, a háta mögött ott lógott a miniszterelnök, Ben-Gúrión képe, amellet pedig az egyik izraeli elnök, Yitzak Ben Zvié portréja. Az igazgató nem szólt egy szót sem, csak intett, hogy üljek le vele szemben. Amint leültem, az osztályfőnököm, Pnina Cohen felállt a mellettem lévő székről, átült az igazgató mellé, és az íróasztalon heverő hátizsákra mutatott.

– Ez a te táskád? – kérdezte Pnina Kohén.

– Igen – bólintottam.

– Igen, mi? – kérdezte élesen Pnina Kohén.

– Igen, kisasszony.

És akkor Pnina Kohén szó nélkül kiborította a hátizsák tartalmát az asztalra. Tollak, radírok, színes ceruzák, tolltartók és egy csomó pénzérme hullott a könyveim és füzeitem mellé. Az igazgató rám nézett.

– Gabriela Siton, meg tudod ezt magyarázni?

Nem tudtam, és nem is akartam. Azt kívántam, hogy nyíljon meg a föld és nyeljen el, hogy eltűnhessek abból a szobából, az iskolából, a világból, örökre.

Hogy mi történt ezek után ott, az igazgató irodájában, az kitörlődött az emlékeim közül. Csak aznap délután hallottam apámtól az egész történetet. Amikor egyre több tanár panaszkodott arra, hogy eltűnnek a holmik, rájöttek, hogy tolvaj van az iskolában. Senki nem gyanakodott valamelyik diákra, amíg a gyerekek radírokról, ceruzákról, tolltartókról és pénzről nem kezdtek beszélni. Amikor a tanárom észrevette, hogy egyedül nekem nem tűnnek el dolgaim, és a gyerekek mesélni kezdtek neki az iskola utáni költéseimről, a gyanú Gabriela Sisonra terelődött. Meg akartak bizonyosodni arról, hogy tényleg én vagyok a tolvaj, ezért kihívtak az osztályteremből, és tudtomon kívül átkutatták a hátizsákomat.

Aznap korábban küldtek haza az iskolából. A szüleimet behívták az igazgatóhoz, és amikor hazajöttek, apám megvert a nehéz csatos övvel. Ezúttal nem kellett eljátszanom a dolgot, hogy anyám megnyugodjon, valóban nagyon megvert. Ronny sírt, és levetette magát a földre. Apám dührohamot kapott, újra és újra rám csapott az övvel, míg végül már anyám szólt neki, hogy hagyja abba.

– Elég lesz már, Dávid! Megölöd azt a lányt!

Csak akkor hagyta abba, amikor a fájdalomtól a fürdőszoba padlóján tekeregtem. De ez semmi sem volt ahhoz képest, amilyen büntetést a barátaimtól voltam kénytelen elviselnem. Másnap be kellett mennem az iskolába.

Attól kezdve megváltozott a helyzetem. A többiek csúfolni kezdtek. Évekkel később, amikor nem tudtam aludni, magamban ismételtetem azoknak a gyerekeknek a gúnynevét, akikkel egy osztályba jártam. Fel tudtam idézni, ho-

gyan ültek a teremben. „Ita Pita”, akit azért csúfoltak, mert kövér volt. „Cici Mici”, aki a pletykák szerint megengedte a fiúknak, hogy tanítás után megfogdossák a mellét. „London Híd”, aki Londonból költözött Izraelbe a családjával nem sokkal azután, hogy angolul kezdtünk tanulni. És én, aki addig az osztály királynője voltam, de akit azután csak „Ganefrielának”* hívtak.

Apám fel-alá járkált, mint a ketrecbe zárt vadállat, és megpróbálta csillapítani a dühét.

– Bankban dolgozom, idegen pénz nem tapad a kezemhez, de a lányom tolvaj! – mondta.

Nem tudta megbocsátani magának, hogy a nevelése kudarcot vallott, és legfőképpen nem bocsátott meg nekem. Természetesen kísérletet sem tett arra, hogy megértse, mi visz rá egy kislányt, akinek az anyám szavaival élve „mindene” megvan, hogy lopjon.

Anyám sem gondolkodott el ezen. Nem tudta, hogy a poklok poklát éltem át mindennap az iskolában, mert bántottak és sértegettek. De ha tudta volna, akkor sem hiszem, hogy akár ő, akár apám bármit is tett volna, hogy ne így legyen. Biztosan azt gondolták volna, hogy ez a megfelelő büntetés annak, aki ekkora szégyent hozott a családra. Így nem szóltam nekik.

Soha többé nem emlegették a lopásokat. Apám és anyám tovább éltek szájalmas, szomorú életüket, és ahogy telt az idő, a hangos veszekedéseket lassan felváltotta a feszült némaság.

Amikor nem voltam hajlandó a Leyadába, vagyis a Héber Egyetem Középiskolájába jelentkezni az osztálytársaimmal együtt, nem tetszett nekik, de nem erőltették.

---

* Ganáv = tolvaj (*héber*)

Amikor egy sokkal gyengébb középiskolát választottam, még arra sem vették a fáradságot, hogy elkísérjenek, amikor az igazgatóval találkoztam, és az egész felvételit egyedül intéztem. És amikor tizenhat éves koromban elmentem egy buliba a Beit Hahayal nevű katonai klubba, és egy csinos, fehér tengerész egyenruhát viselő fiatalemberrel mentem haza, akivel megálltunk az épület kapujában, és úgy csókolóztunk, mintha nem lenne holnap, apám lejött a földszintre, durván elrángatott a fiútól, megvert, bezárt a fürdőszobába, és szigorúan megbüntetett: mindennap egyenesen haza kellett mennem tanítás után, nem találkozhattam a barátnőimmal, nem hallgathattam a Ramallah Rádiót, és nem mehettem moziba. Állandó szobafogságra voltam ítélve, csak akkor jöhettek ki, amikor másnap reggel iskolába mentem.

Az volt az a nap, amikor a szavakkal ki nem mondott szövetség végleg felbomlott köztem és apám között. Az a szövetség, amely sokszor megvédett anyám haragjától, amitől apám biztonságos menedék volt számomra egészen addig; egy hely, ahol szívesen láttak, és feltétel nélkül szerettek.

Amikor *Nona Rosa* meghalt, apám lett az egyetlen mentsváram. De ennek vége lett. Kamaszkorom évei alatt kicsíráztak a szakítás lassan elvetett magjai, és apám képtelen volt elfogadni azt a tényt, hogy fiatal nővé értem, akinek megvannak a maga szükségletei.

A büntetésem harmadik napján nem mentem iskolába, és nem mentem utána azonnal haza. Inkább elmentem a központi buszpályaudvarra, felültem egy tel-avivi buszra,

és a Rothschild sugárút felé vettem az irányt, ahol anyám idős nagynénje, *Tia Allegra* lakott.

Jól ismertem a sugárutat, mert sok kellemes vakációt töltöttem ott. Álltam *Tia Allegra* háza előtt, és a gyönyörű Bauhaus épületet csodáltam, amelyben már évek óta lakott: a kerek erkélyt, az előkert magas fáit és bokrait. Vettem egy nagy levegőt, és éreztem, hogy a szabadság levegője járja át a tüdőmet. Mindig ezt éreztem, valahányszor Tel-Avivban jártam. Belöktem a szép faajtót, és a márványlépcsőkön felmentem a második emeletre. Kezemet a korláton csúsztatva lépkedtem egészen *Tia Allegra* ajtajáig. Becsöngettem.

– Ki az? – kérdezte anyám nagynénje.

– Én vagyok, Gabriela – feleltem. A közeledő idős hölgy botja kopogott a padlón.

Tia Allegra kinyitotta az ajtót.

– *Dio santo*, Gabriela, mit keresel te itt, *querida*? Ne mondd, hogy ma van Szukkot,* és én elfelejtettem!

Sírva borultam *Tia Allegra* nyakába.

– Mi történt, *querida mia*? Mi a baj, *hija*?** Miért sírsz?

– Fáradt vagyok – feleltem. – Aludni szeretnék.

Bevezetett az egyik szobába.

– Feküdj le, *querida*, aztán majd elmondod, miért jöttél. De most pihenj, én pedig csinálok neked egy kis *habas con arroz*,*** mert biztosan éhes leszel, amikor felébredsz.

---

* A Szukkot azt jelenti: 'sátrak', 'bódék', 'átmeneti szállások', és az ideiglenes lakóhelyekre utal, amelyekben Izrael gyermekei éltek negyvenévi sivatagi vándorlásuk alatt az egyiptomi kivonulás után. Az ünnep Izrael történetének erre a szakaszára emlékeztet. Sátrak ünnepe, amely hét napon át tart, zárásaként a nyolcadik napon a *Smíni aceret*, vagyis az őszi záróünnep követi. Több vidám vallási szertartás, sok ének és tánc kíséri az örömmünnepet. (a Szerk.)

** Lányom (*sp.*)

*** Rizses bab (*sp.*)

Nem tudom, mennyi ideig aludtam, de amikor felébredtem, már sötét volt. *Tia Allegra* az erkélyajtó közelében ült hatalmas foteljében, mellette ott volt a szokásos zsúrkocsi, rajta egy csésze tea és egy kistányéron pár keksz.

Rám mosolygott.

– Jól aludtál?

– Igen – feleltem. – Nagyon fáradt voltam.

– Menj ki a konyhába, csináltam neked egy kis harapnivalót. Melegítsd meg. A lábam már nem visz olyan könnyen manapság, és nem tudok sokáig a tűzhely mellett álldogálni.

Úgy tettem, ahogy mondta. A konyhában fogtam egy tányért, kiszedtem egy kis rizst és paradicsomos babot, összekevertem, és visszamentem a nappaliba, hogy ott egyem meg a nénikémmel.

– Na, milyen? – kérdezte. – Az utóbbi időben romlott az ízelem, és a gyerekeim folyton panaszkodnak, hogy nem főzök elég sósan.

– Finom – feleltem, és élveztem a születésem óta ismert ízek biztonságát.

– Felhívtam apádat a bankban – mondta egyszer csak. – Azt mondta, ültesselek föl egy buszra, és küldjelek vissza Jeruzsálembe. Én azt mondtam neki, jobb lenne, ha éjszakára itt maradnál. Reggel a vejem, Smulik visszavisz kocsival. Így biztosak leszünk benne, hogy hazamész, és nem szöksz el isten tudja, hova.

Hallgattam. Legalább egy éjszakára szabad voltam.

– Mi történt, *querida*? – kérdezte *Tia Allegra* kedvesen. – Miért szöktél el otthonról megint?

– Apám megvert és megbüntetett. Tíz napja nem enged sehová otthonról.

– Miért? Mit csináltál?

– Csókolóztam egy haditengerészetenél szolgáló fiúval, aki hazakísért egy buliból a Beit Hahayalból.

Túlságosan szégyelltem magam ahhoz, hogy elmondjam neki, mennyire nem jövök ki apámmal.

Anyám nénikéje felnevetett.

– Apád megvert téged ezért? Mi? Már elfelejtette, hogy ő is volt fiatal?

– Emlékszel azokra az időkre, amikor fiatal voltál? – kérdeztem.

– Jobban, mi volt akkor, amikor fiatal voltam, mint arra, mi volt tegnap – sóhajtott.

Eszembe jutott, mit mondott egyszer *Nona Rosa*: soha semmi nem vész el, mert van egy hely, ahova az összes elveszett holmi kerül, minden elveszett emlék, pillanat és elveszett szerelem. És amikor megkérdeztem tőle, hol van ez a hely, azt felelte:

– Emlékszel, *querida*, amikor egyszer azt kérdezted tőlem, milyen az Isten, én pedig azt válaszoltam, hogy Isten a szivárvány? Hát... ahol Isten van, a Szivárvány országában, ott vannak az elveszett dolgok is.

– De hogy lehet eljutni a Szivárvány országába? – kérdeztem az én *nonámat*.

– Az bizony nagyon-nagyon messze van, sok türelem kell hozzá.

– És hol van az oda vezető út? – makacskodtam.

– A Szivárvány országához el kell menni az utca végébe, aztán onnan a sejk-badri mezőig, ahol az új Kneszetet építik. Miután átmész a mezőkön, mész, mész sokáig, amíg el nem jutsz egy kis folyóig. A folyó mellett van egy hosszú ösvény, amely átvezet a hegyeken és a völgyeken. Aztán sok-sok nap és éjszaka után az ösvény belefut a tengerbe Tel-Avivnál, aztán átszeli a tengert, és csak fut, fut, amíg el

nem ér a nagy víz végéig. A nagy víz végén, ahol a nap és az égbolt összeér, ott van a Szivárvány és az Elveszett Dolgok országa is.

Elmeséltem *Tia Allegrán*ak is, amit *Nonától* hallottam az Elveszett Dolgok országáról, ő pedig nevetett.

– A te *nonád*, nyugodjon békében, nem is tudtam, hogy ilyen jól tudott mesélni.

– Nagyon sok történetet mesélt el nekem – mondtam büszkén. – A családunkról és a családunk férfi tagjairól, akik nem szeretik a feleségüket.

– Isten bocsássa meg a bűneimet, ezt mondta neked Rosa, nyugodjon békében? *El Dio que me salva*, ilyesmit mesélni egy kislánynak!

– Azt is elmesélte, hogy a dédapám, Rafael nem szerette *Nona Mercadát*, és hogy *Nono Gábriel* sem szerette őt. És én tudom, hogy az apám sem szereti az anyámat.

– Mit beszélsz? Honnan szeded ezt a bolondságot, hogy apád nem szereti anyádat?

– Ez igaz? – kérdeztem a nénit, aki szemmel láthatóan összébb húzódott a fotelban, és valahogy sokkal kisebbnek tűnt, mint korábban. – Igaz, hogy a családunkban a férfiak nem szeretik a feleségüket? És hogy *Nono Gábriel* nem szerette *Nona Rosát*?

– Gabriela Siton, ne beszélj butaságokat! – felelte mérgesen. – Biztos félreértettél valamit. *Nona Rosa* biztosan azt mondta, hogy *Gábriel* szerette őt.

– Nem! Azt mondta, hogy nem szerette. Rafael dédnagyapáról mesélt, aki egy askenázi lányt szeretett, de feleségül vette *Mercadát*. Akkor mondta, hogy *Mercada Jeruzsálem* összes leányai közül őt választotta, a szegény árvát a fiának feleségül. És amikor el akarta mondani, miért választotta őt *Mercada*, egyszer csak meghalt.

– Nyugodjon békében. Nem értem, miért mondott neked ilyen butaságokat.

Tia Allegra, akit körülbelül egyidősnek gondoltam *Nona Rosával*, vagy talán egy kicsit idősebb is lehetett, nagyon más volt, mint a nagymamám. Bő szárú fehér nadrágot, fehér blúzt, gombos kardigánt és kerek szemüveget viselt. Ezzel szemben *Nona Rosa* nem volt hajlandó szemüveget hordani, még ekkor sem, amikor már nem látott jól. *Tia Allegra*, szintén *Nona Rosával* ellentétben, tudott írni és olvasni, és a zsúrkocsiján mindig ott volt a *Davar* egy példánya, amelyre előfizetett.

– Tel-Avivban askenázi lett belőle – mondta róla mindig *Nona Rosa*.

Befejeztem az evést, kivettem a tányért és a kanalat a konyhába. Miután elmosogattam és feltettem őket a csöpögtetőre, visszamentem a nappaliba. Anyám nagynénje mélyen elgondolkodva ült a fotelban. Ránéztem, és arra gondoltam, vajon az emberek mit csinálnak, amikor megöregszenek. Amikor a lábuk elnehezedik, és nem tudnak lemenni a sugárútra, hogy etessék a madarakat, és amikor mégiscsak lemennek, nagyon nehéz visszamászniuk az emeletre. És amikor leszáll az este, amikor az utca zaja helyett csak a csend marad, és még a madarak se csivitelnek? Akkor jöttem rá, hogy enyhítek *Tia Allegra* magányán. Éveken át gondozta *Nona Mercadát*, aki haláláig vele lakott. Tudtam, hogy folytathatná onnan a családkunk történetét, ahol *Nona Rosa* abbahagyta. Nem hagyhattam, hogy odalegyen a pillanat, és elkerüljön az Elveszett Pillanatok országába. Ezért megkértem, hogy mesélje el mindazt, amire *Nona Rosának* már nem maradt ideje.

– Miért olyan fontos neked, hogy mindent tudj? – kérdezte. – Miért kell megbolygatni a holtakat, és olyan dolgokról beszélni, amiket az idő nem tud megváltoztatni?

– Mert meg akarom érteni, és megtudni az igazságot a családunkról és a férfiakról, akik nem szerették a feleségüket.

Tia Allegra nagyot sóhajtott, és belemerült a gondolataiba. Sokáig nem szólalt meg, miközben én gyönyörű arcát figyeltem. A vonásai nagyon hasonlítottak *Nono* Gábrieléire. Ugyanazok a magas járomcsontok, amitől még öregkorában is nemes arcéle volt, ugyanazok a kissé ferde, zöld szemek, ugyanaz az egyenes orr. A lámpafényben vizsgálgatva el tudtam képzelni, milyen lehetett fiatal lánynak, aki épp olyan büszke volt, mint a nagyapám. Egy fiatal nő, aki csodálattal imádta hón szeretett bátyját.

Feszülten ültem a széken, és attól féltem, elveszítem a lehetőségét. Azt akartam, hogy *Tia Allegra* mondja el, miért kényszerítette *Nona Mercada* a jóképű nagyapámat arra, hogy elvegye a *Shama* negyedből származó szegény árvát, a nagyanyámat. Szükségem volt *Tia Allegra*-ra ahhoz, hogy fellebbenjen a fátyol az *Ermosa* család nőtagjait sújtó átokról, ami talán az én fejem fölött is ott lebeg, bár akkor talán még nem is tudtam róla...

És amikor már biztos voltam benne, hogy az idős nénikém végleg némaságba burkolózik, és nem lesz senki, aki folytatná a nagyanyám történetét, egyszer csak mesélni kezdett...

– A családunk, *querida*, az *Ermosa* család nagyon jó, finom család. De történt valami, és azóta a családunk nem ugyanaz. Minden nőt és minden férfit érintett. Mesélek neked anyámról, *Mercadáról*, aki – hogy is mondta a sógornóm,

Rosa? – savanyú öregasszony volt. De ahhoz, hogy Mercadáról beszéljek neked, apámmal, Rafaellel kell kezdenem, aki elment Safedbe. Jól figyelj, Gabriela, mert csak egyszer mesélem el, és még így sem vagyok benne biztos, hogy helyesen teszem, ha megosztom veled ezeket a dolgokat.

A sápadt fényű lámpa megvilágította *Tia Allegra* vonásait.

Sokáig fent leszünk – gondoltam, és kényelmesen elhelyezkedtem a kanapén. Néztem a nénémet, és nagyon hiányzott az én *nonám*. *Tia Allegra* egyáltalán nem hasonlított rá, sem testalkatában – ő *Nona* Rosával ellentétben karcsú volt –, sem ősz haját tekintve. *Tia Allegra* ősz haját apró kontyba fogta a tarkóján, míg *Nona* Rosa fonott copfját feltekerte a feje köré. *Tia Allegra* puha, mellére simuló kardigánban üldögélt a fotelban, vékony lábán ortopéd cipő volt. *Nonának* mindig be volt dagadva a bokája, és mindig ugyanazt a cipőt hordta. Testbeszédük is nagyon különböző volt. De egy dologban mégis rá emlékeztetett: a beszédükben mindketten héber és ladino szavakat keverték össze, amelyek szó szerinti jelentését nem ismerem, de a lényegét éreztem.

– Figyelek! – mondtam *Tia Allegrának*, mint egy jó gyerek. – Csupa fül vagyok!

– Hol is kezdjem...? – kérdezte, de inkább csak magától, mint tőlem.

– Onnan, hogy Rafael találkozott az askenázi lánnyal Safedben, és szerelmes lett belé – feleltem.

– *Dio santo*, a nagyanyád ezt is elmondta neked? És még mit mesélt?

– Hogy úgy tört rá, mint egy ártó szellem, ezért Rafael visszasietett Jeruzsálembe, hogy feleségül vegye Mercadát.

– Isten bocsássa meg a bűneimet, mibe keversz te engem, *chicitita?** Nagyon remélem, hogy a nagyanyád, nyugodjon békében, nem kísért majd éjszakánként ezért.

– Eljön majd az álmaidban, meglátod, és azt fogja mondani, hogy helyesen cselekedtél – feleltem. – Azt fogja mondani, hogy ha nem halt volna meg, ő maga folytatta volna a családunk történetét.

– Hát jól van – sóhajtott Allegra. – Remélem, a Jóisten megbocsát, ha hibát követek el.

---

* Kislányom, kicsikém (*sp.*)